

ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

МАТЕРІАЛИ

ІХ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ
НАУКИ ТА ОСВІТИ**

14 – 15 серпня 2023 року

ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

**МАТЕРІАЛИ
ІХ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ
НАУКИ ТА ОСВІТИ**

14 – 15 серпня 2023 року

**Львів
2023**

УДК 005

ББК 94.3(0)

Актуальні питання розвитку науки та освіти: матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції: м. Львів, 14-15 серпня 2023 року. – Львів: Львівський науковий форум, 2023. – 77 с.

У даному збірнику представлені тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання розвитку науки та освіти», організованої Львівським науковим форумом. Висвітлюються Актуальні питання розвитку науки та освіти на сучасному етапі становлення, розглядаються сучасні наукові дискусії різних наукових напрямів.

Збірник призначений для студентів, здобувачів наукових ступенів, науковців та практиків.

Всі матеріали представлені в авторській редакції. За повноту та цілісність яких автори безпосередньо несуть відповідальність.

ЗМІСТ

БІОЛОГІЧНІ НАУКИ5

Kozikova Daria, Maria Nieves Goicoechea Preboste, Inmaculada Pascual Elizalde ROLE OF MYCORRHIZAL SYMBIOSIS IN THE PHYSIOLOGICAL, METABOLIC AND MOLECULAR ADAPTATION OF RED GRAPEVINE (VITIS VINIFERA L.) VARIETIES TO CLIMATE CHANGE.....5

Васильєва Л.А. АБОРИГЕННІ ТА ІНВАЗІЙНІ ВИДИ ДВОСТУЛКОВИХ МОЛЮСКІВ ЖИТОМИРЩИНИ (ВИДОВЕ РІЗНОМАНІТТЯ, ЗУСРІЧАЛЬНІСТЬ, ЩІЛЬНІСТЬ ПОСЕЛЕНЬ)10

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ13

Базиченко В.В. ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПЕРЕДУМОВИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄДИНОГО ЦИФРОВОГО ПРОСТОРУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ13

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ17

Беліменко О.І., Камінський С.І. АМОРТИЗАЦІЙНА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВА ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОКРАЩЕННЯ17

Кифяк В., Олійник О. ВИКЛИКИ ІНСТИТУЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩЕ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙ В АГРОБІЗНЕСІ22

Семенченко А.А. ВОЛОНТЕРСЬКИЙ МЕНЕДЖМЕНТ27

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО29

Назимчук Д. РОЛЬ ЛУЇДЖІ РІЧЧІ У ЗБЕРЕЖЕННІ ТРАДИЦІЙ БЕЛЬКАНТО29

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ31

Булакевич А.О., Булакевич І.С. ТЕКСТ ЯК ОСНОВНИЙ ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ31

Загорулько А.І. СОЦІАЛЬНО-ГРОМАДЯНСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ35

Ничипорук І.А. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРОЦЕСІ ГРИ38

Цогла О.О. КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ МОТИВАЦІЇ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ41

Шернаєв К.О. ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ43

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ47

Павлович М.Ю. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ПОЛОНУ ДЛЯ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ.47

Пономаренко В.В. ПРОЦЕС ПСИХОЛОГІЧНО ОРГАНІЗОВАНОГО ТА ПОСТУПОВОГО ВІДНОВЛЕННЯ ОСІБ, ЩО БРАЛИ УЧАСТЬ У БОЙОВИХ ДІЯХ ТА ЇХ АДАПТАЦІЯ ДО СОЦІАЛЬНОГО ЖИТТЯ.49

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ.....51

Дудка Т.Ю., Алексєєнко-Лемовська Л.В., Соломчак Х.О., Мельниченко О.В. ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННА СПРАВА: ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ51

СОЦІАЛЬНІ НАУКИ53

Якущенко Ю. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРОГРАМ У РОБОТІ З БЕЗРОБІТНИМИ53

ТЕХНІЧНІ НАУКИ.....56

Лук'янюк С.В. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПЕРЕДОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ВІДНОВЛЮВАЛЬНОГО ВИРОБНИЦТВА56

Мовчан К.О. ТЕНДЕНЦІЇ АДАПТАЦІЇ ТЕХНОЛОГІЇ ДРОНІВ У СУЧАСНИХ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТАХ61

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ64

Kazymir I.S. NEWSPAPER MICROCONTEXT WITHIN THE CATEGORY OF CONTEXTUAL SYNONYMY64

Здирко І.Г. РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В НУШ66

Шестакова С.О. ОСОБЛИВОСТІ АКАДЕМІЧНОГО ЕСЕ ЯК ЖАНРУ АКАДЕМІЧНОГО ПИСЬМА.....72

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ.....75

Петранюк А. ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ЧИ НОВА ІСРАРХІЯ: МЕЖІ СОЦІАЛЬНОЇ РІВНОСТІ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СВІТІ75

БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Kozikova Daria,

*Ph.D. student in School of Sciences- University of Navarra,
Biodiversity and Environment Institute, Irúnlarrea 1, 31008, Pamplona,
Spain.*

Maria Nieves Goicoechea Preboste,

*Associate Professor, School of Sciences- University of Navarra,
Biodiversity and Environment Institute, Irúnlarrea 1, 31008, Pamplona,
Spain.*

Inmaculada Pascual Elizalde,

*Associate Professor, School of Sciences- University of Navarra,
Biodiversity and Environment Institute, Irúnlarrea 1, 31008, Pamplona,
Spain.*

ROLE OF MYCORRHIZAL SYMBIOSIS IN THE PHYSIOLOGICAL, METABOLIC AND MOLECULAR ADAPTATION OF RED GRAPEVINE (VITIS VINIFERA L.) VARIETIES TO CLIMATE CHANGE

Climatic factors have a strong influence on vine (*Vitis vinifera* L.) growth and grape ripening. According to the Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC 2021), the global average temperature is likely to increase by 4°C over the next 75 years (Fig.1), as a consequence of the rise in atmospheric CO₂ concentration and other greenhouse gases (Fig.2), and lower water availability is expected by the end of this century. Grapevine is one of the most widely cultivated species with a total area of 7.4 million hectares of vineyards, 57% of which are dedicated to wine production, which produced 292 million hectolitres in 2018. Nowadays, Spain produces 44.4 million hectolitres, which is 15% and 23.5% of the world and European wine production, respectively (OIV 2022).

Climate warming affects the phenology and duration of the growing season, so at high temperatures, an advanced maturity, higher levels of sugars in berries and lower grape acidity and anthocyanin concentrations are expected. As a consequence, phenolic and aromatic maturity are not always achieved. All these changes lead to an imbalance between sugar accumulation and phenolic maturity of grapes (Petrie and Sadras 2008, Sadras and Moran 2012, Martínez-Lüscher et al. 2016 Arrizabalaga et al. 2018). Grapevine physiology and berry composition are also sensitive to changes in other environmental factors such as atmospheric CO₂ concentration and water availability. For example, increased CO₂ concentrations in the air can lead to increased photosynthetic activity and accumulation of total plant biomass and affect primary and secondary plant metabolism (Thompson et al. 2017). In grapevine, water deficit reduces stomatal and hydraulic conductance, transpiration and photosynthesis, and induces the

accumulation of different types of osmolytes in the leaves, affecting grape osmoregulation. In fruit, drought can lead to a decrease in berry size and grape yield. Furthermore, it has been reported that water deficit increases the concentration of sugars, anthocyanins and volatile compounds, while it can reduce the acidity of the berry (Gambetta et al. 2020).

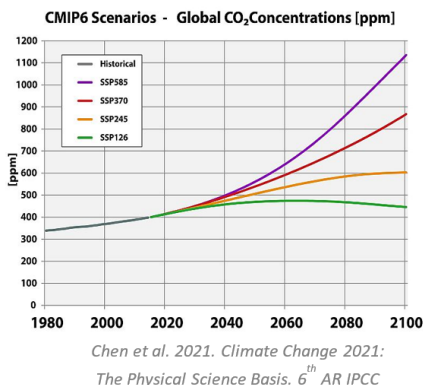

Fig.1

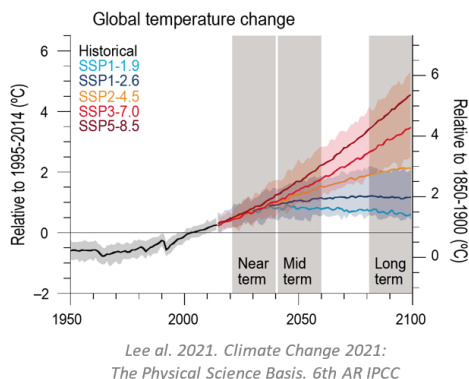
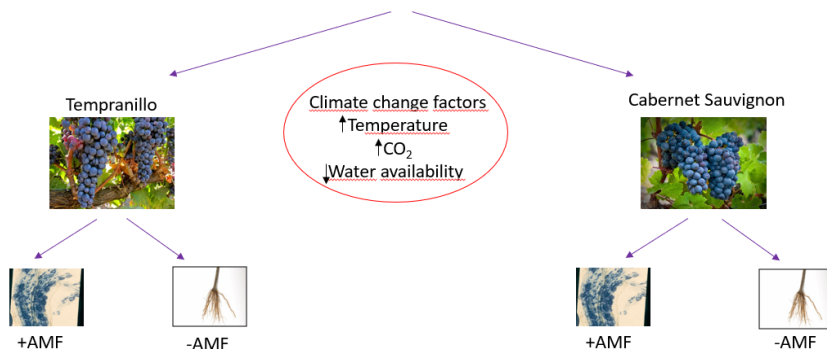

Fig.2

Certain symbiotic microorganisms present in soil can help plants overcome responses to abiotic stresses such as drought and high temperatures (Grover et al. 2011). Among them, arbuscular mycorrhizal fungi (AMF) are receiving increasing attention due to their multiple benefits for grapevine, which are related to accelerated growth, increased resistance to abiotic stresses (i.e. water deficit, soil salinity or heavy metal toxicity) and better nutrient uptake. The AMF are microorganisms that symbiotically associate with the roots of most plants, including grapevines, for mutual benefit, and to improve plant growth and yield, by promoting the uptake of phosphorus, trace elements and water. In addition, AMF confer abiotic stress tolerance to host plants by increasing several primary and secondary metabolites. In this sense, Goicoechea et al. (2023) have reported that AMF can counteract in some extent the negative effect of elevated air temperatures on the balance of sugars to organic acids and also increase the arginine to proline ratio in Tempranillo grapes. Torres et al. (2018a) observed that AMF-modulated berry ripening in Tempranillo undergoing elevated temperatures through changes in the ABA metabolism. Moreover, Torres et al. (2018b) reported that the loss of anthocyanins in Tempranillo grapes caused by deficient irrigation between veraison and maturity only occurred in plants not associated with AMF. All these studies were performed by using fruit-bearing cuttings of different clones of cultivar Tempranillo. Additionally, drought-sensitive plants of Cabernet Sauvignon inoculated with AMF showed much better drought resistance compared with non-inoculated plants (Nikolaou et al. 2003).

My working hypothesis is that the association of grapevine with mycorrhizal fungi may enhance the vigor and resilience of grapevine to climate change.

The general objective of the thesis is to study the potential contribution of AMF to the performance of red-grafted grapevine varieties when plants undergo environmental stresses linked to climate change. This objective is divided into the following sub-objectives:

1) Evaluate the effect of mycorrhizal symbiosis on growth, yield, and physiological and biochemical features of leaves and fruits of two commercial red grapevine varieties (Tempranillo and Cabernet Sauvignon) grafted onto R110 rootstocks.

2) Study the impact of climate change-associated factors on the physiology and grape quality of Tempranillo and Cabernet Sauvignon grafted onto R110 rootstocks.

3) Assess the potential use of AMF to mitigate the impact of climate change on Tempranillo and Cabernet Sauvignon grafted onto R110 rootstocks.

4) Identify the molecular mechanisms underlying the physiological and biochemical responses of Tempranillo and Cabernet Sauvignon grafted onto R110 rootstocks, associated or not with AMF, to climate change.

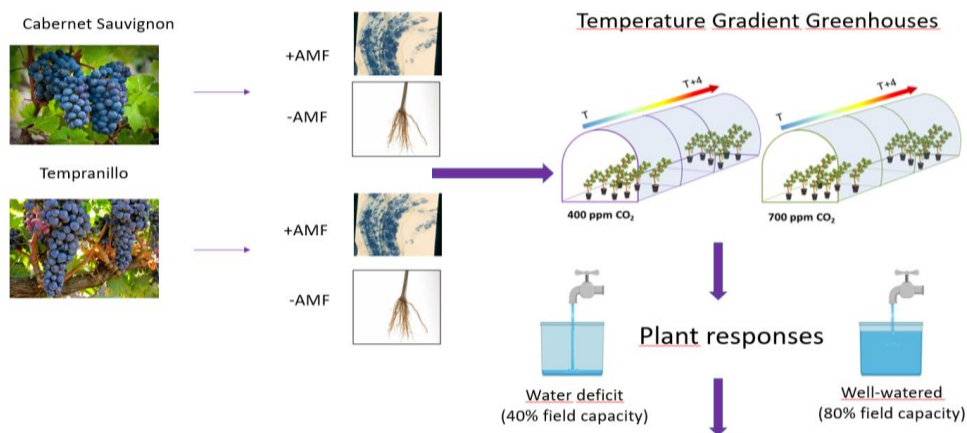
The two grapevine varieties will be provided by the nursery 'Vitis Navarra' (Larraga, Navarra) and grafted onto R110 rootstock. One-year grafted plants will be inoculated or not with a consortium of 5 species of arbuscular mycorrhizal fungi (AMF) (*Rhizophagus irregularis*, *Septoglomus deserticola*, *Funneliformis mosseae*, *Claroideoglomus etunicatum* and *C. claroideum*) at the vegetative stage and before applying climate change factors. At the end of fruit set, inoculated and non-inoculated plants will be transferred to Temperature Gradient Greenhouses and subjected to different environmental conditions from the end of fruit set to maturity (total soluble solids, TSS, around 23°Brix). Those conditions will be applied either individually or combined:

- Two temperature levels: ambient temperature vs ambient temperature+4°C (set up immediately after fruit set)

- Two levels of air CO₂: ambient CO₂ (around 400 ppm) vs elevated CO₂ (700 ppm) (set up immediately after fruit set)

- Two water availabilities: well-watered conditions (80% field capacity, FC) vs water deficit (50% FC) (set up immediately after veraison). We will use soil moisture sensors placed into the pots to monitor soil water content

EXPERIMENTAL DESIGN

The following parameters will be determined:

Physiological parameters:

- Phenological development: days from fruit set to veraison and from veraison to maturity
- Leaf gas exchange: net photosynthesis, stomatal conductance, transpiration and sub-stomatal CO₂ (C_i)
- Plant water status: pre-dawn and midday water potential
- Plant hydraulic conductivity
- Leaf mineral composition
- Leaf primary and secondary metabolites: sugars, proline, proteins, starch, phenolic and volatile compounds.

Grape yield and fruit composition:

- Bunch and berry size, and relative skin mass
- Berry technological maturity: TSS, must pH and titratable acidity
- Berry phenolic maturity: total polyphenol index (TPI), total and extractable anthocyanins, color density and tonality
- Profile of amino acids, flavonols and anthocyanins
- Grape transcriptomic analysis: high-throughput sequencing (RNA-seq) and validation with RT-qPCR will be performed to assess the transcriptomic changes and the key genes involved in the fruit characteristics of Tempranillo and Cabernet Sauvignon, associated or not with AMF, undergoing climate change conditions.

This thesis is financially supported by the Ministerio de Ciencia e Innovación (Gobierno España) funded the research (Ref. PID2020-118337RB-IOO). Daria Kozikova is the recipient of a research grant from Asociación de Amigos de la Universidad de Navarra.

BIBLIOGRAPHY

1. Arrizabalaga M., Morales F., Oyarzun M., Delrot S., Gomes E., Irigoyen J.J., Hilbert G., Pascual I. (2018) Tempranillo clones differ in the response of berry sugar and anthocyanin accumulation to elevated temperature. Elsevier Ireland Ltd. 74-83.
2. Goicoechea, N., Torres, N., Garmendia, I., Hilbert, G., & Antolín, M.C. (2023) Mycorrhizal symbiosis improve fruit quality in Tempranillo grapevine sensitive to low-moderate warming. *Scientia Horticulturae*, 315, 111993.
3. Gambetta G. et al. (2020) The physiology of drought stress in grapevine: towards an integrative definition of drought tolerance. *Journal of Experimental Botany*, 16, 4658–4676.
4. Grover M., Ali Sk.Z., Sandhya V., Rasul A., Venkateswarlu B. (2011) Role of microorganisms in adaptation of agriculture crops to abiotic stresses. *World Journal of microbiology and Biotechnology*, 27, 1231-1240.
5. IPCC, 2021. (2021). *Climate Change 2021: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* (V. Masson-Delmotte, P. Zhai, A. Pirani, S. L. Connors, C. Péan, S. Berger, N. Caud, Y. Chen, L. Goldfarb, M. Y. Gomis, M. Huang, K. Leitzell, E. Lonnoy, J. B. R. Matthews, T. KT. Maycock, T. Waterfield, O. Yelekçi, R. Yu, & B. Zhou, Eds.). Cambridge University Press.
6. Martínez-Lüscher J., Kizildeniz T., Vucetic V., Dai Z., Luedeling., Leeuwen C., Gomes E., Pascual I., Irigoyen J.J., Morales F., Delrot S. (2016) Sensitivity of Grapevine Phenology to Water Availability, Temperature and CO₂ Concentration. *Frontiers in Environmental Science*, 4-48.
7. Nikolaou, N., Angelopoulos, K., & Karagiannidis, N. (2003) Effects of drought stress on mycorrhizal and non-mycorrhizal Cabernet Sauvignon grapevine, grafted onto various rootstocks. *Experimental Agriculture*, 39(3), 241-252.
8. OIV (2017) Organisation Internationale de la Vigne et du Vin, World Vitiviniculture situation. 2022. www.oiv.int
9. OIV (2022) Organisation Internationale de la Vigne et du Vin, World Vitiviniculture situation. 2022. www.oiv.int
10. Petrie, P.R., Sadras, V.O. (2008) Advancement of grapevine maturity in Australia between 1993 and 2006: putative causes, magnitude of trends and viticultural consequences. *Australian Journal of Grape and Wine Research*, 14, 33-45.
11. Sadras, V.O., Morán, M.A. (2012) Elevated temperature decouples anthocyanins and sugars in berries of Shiraz and Cabernet Franc. *Australian Journal of Grape and Wine Research*, 18, 115-122.
12. Thompson M., Gamage D., Martin A., Seneweera S. (2017) Effects of Elevated Carbon Dioxide on Photosynthesis and Carbon Partitioning: A Perspective on Root Sugar Sensing and Hormonal Crosstalk. *Frontiers in Physiology*. 8, 578.
13. Torres, N., Goicoechea, N., Zamarreño, A. M., & Antolín, M.C. (2018a) Mycorrhizal symbiosis affects ABA metabolism during berry ripening in *Vitis vinifera* L. cv. Tempranillo grown under climate change scenarios. *Plant science*, 274, 383-393.
14. Torres N., Goicoechea N., Antolín M.C. (2018b) Influence of irrigation strategy and mycorrhizal inoculation on fruit quality in different clones of Tempranillo grown under elevated temperatures. *Agricultural Water Management* 202: 285–298.

Васильєва Л.А.,
кандидат біологічних наук,
доцент (б.в.з.) кафедри зоології,
біологічного моніторингу та охорони природи
Житомирського державного університету ім. І. Франка
e-mail: vasiljeva-zhdu@ukr.net
ORCID: 0000-0003-0661-927X

АБОРИГЕННІ ТА ІНВАЗІЙНІ ВИДИ ДВОСТУЛКОВИХ МОЛЮСКІВ ЖИТОМИРЩИНИ (ВИДОВЕ РІЗНОМАНІТТЯ, ЗУСРІЧАЛЬНІСТЬ, ЩІЛЬНІСТЬ ПОСЕЛЕНЬ)

Відомо, що двостулкові молюски внутрішніх вод України представлені трьома родинами: перлівницевими (Unionidae), кульковими (Cycladidae) та тригранковими (Dreissenidae). Молюски останньої родини є понто-каспійськими видами, що активно розширюють свій ареал і для Житомирщини є інвазійними. Як аборигенні, так й інвазійні двостулкові молюски є потужними біофільтраторами водних об'єктів. Ці молюски живляться частинками органічних речовин, дрібним планктоном і тому відіграють істотну роль у біологічному очищенні вод. Перлівниці – це найбільші водні безхребетні тварини внутрішніх водойм та водотоків України, а кулькові – найдрібніші представники двостулкових м'якунів України, які зараз є рідкісними. Поселення ж тригранкових характеризуються високою плодючістю, створюють великі колонії обростань, утворюючи біологічні перешкоди для роботи гідроспоруд.

Нині у водних об'єктах Житомирщини та України у цілому спостерігається збіднення видового складу двостулкових молюсків, зменшення щільності поселень перлівницевих та кулькових, проте швидке заселення дрейсенами. Тому вивчення видового різноманіття, особливостей розповсюдження двостулкових молюсків та сучасного стану їх поселень у водних об'єктах Житомирщини є актуальним.

Метою роботи було з'ясувати видове різноманіття, стан поселень аборигенних та інвазійних видів двостулкових молюсків водотоків і водойм Житомирщини. Збори були виконані протягом 2017-2021 років. Загалом обстежено 13 пунктів та 597 екз. молюсків.

Отже, у досліджених водотоках та водоймах Житомирщини нами відмічено представників трьох родин двостулкових молюсків: Unionidae, Cycladidae та Dreissenidae. Виявлено шість видів перлівницевих: *U. pictorum*, *U. tumidus*, *U. crassus*, *A. anatina*, *A. cygnea*, *P. complanata*, один вид родини Dreissenidae – *D. polymorpha*.

Найвище видове багатство м'якунів представлене в річці Случ (м. Баранівка), де виявлено 7 видів, що належать до двох родин, а найменше – у річці Норинь (с. Богданівка) та ставку (с. Привітів), де виявлено лише два види перлівницевих. Лише у р. Тетерів (м. Житомир) ідентифіковано представників трьох родин, у більшості водних об'єктах виявлено виключно перлівницевих.

Встановлено, що шість видів перлівницевих зустрічаються тільки в одному пункті збору (р. Случ), п'ять видів – у двох (р. Уж, м. Коростень, с. Поліське), де не відмічено лише беззубку *A. cygnea*. Найбільше зареєстровано пунктів з чотирма видами перлівницевих у поселеннях (р. Тетерів, р. Тня, р. Уборть, оз. Радомишль, ставки с. Ружин, с. Забріддя). У одному пункті (ставок с. Привітів) поселення перлівницевих представлене лише двома видами: *U. tumidus* та *A. anatina*.

Найпоширенішим серед перлівниць є *U. tumidus*, серед беззубок – *A. anatina*, які виявлені в усіх пунктах збору. Найменшу зустрічальність мають перлівниця *U. crassus* (30,76%) та беззубка *A. cygnea* (38,46%). До речі, саме ці види перлівницевих, а також *P. complanata* є рідкісними не лише на Житомирщині, а й в Україні та Європі. Згадані три види нині занесені до Червоної книги України (Про затвердження..., 2021).

Щільність є однією з ключових характеристик поселень водних моллюсків. Середній показник щільності поселення є найвищим у беззубок *A. anatina* (1-12 екз./м²) та *A. cygnea* (1-10 екз./м²), а найнижчим – у беззубки *P. complanata*, що трапляється лише поодинокі. Для інших видів щільність поселення коливається 1-12 екз./м² в *U. tumidus*, 1-9 в *U. pictorum*, 1-7 в *U. crassus*.

Інвазійний вид *D. polymorpha* виявлений лише у р. Тетерів. Зазначимо, що ще двадцять років тому даний вид не був поширений у водних системах Житомирщини.

Відомо, що активне розповсюдження цього м'якуна у водоймах України має різноплановий вплив на гідроценози. Вселяючись і розмножуючись у водоймах, цей моллюск змінює середовище існування для аборигенної біоти. Дрейсени стають потенційною нішею для місцевих паразитів або інтродукують із собою нових, з ними пов'язаних. Також вони є кормом для багатьох видів риб і водоплавних птахів. Ці м'якуни створюють серйозні порушення у використанні водогону і водних суден. Вони обростають споруди, утворюючи масивні друзи. Таке явище значно погіршує якість роботи і експлуатації гідрологічного обладнання. Проте, ці моллюски покращують якість води, так як виконують фільтраційну функцію.

У Тетереві *D. polymorpha* відмічено на підводних об'єктах: камінні, гілках дерев, гідроспорудах, смітті, а також на черепашках моллюсків, зокрема перлівницевих (*A. anatina*, *U. pictorum*, *U. tumidus*). Кількість особин дрейсен на черепашках перлівницевих не перевищувала 10 екз., а їхня маса не перевищувала масу перлівниці чи беззубки. Отримані дані узгоджуються з літературними (Янович, 2013). Дослідники вважають малоімовірним, що така маса обростань може стати причиною масової загибелі перлівницевих України, яка констатується тими ж вченими (Янович, 2013, Присяжнюк, Янович, 2019). Окрім того, встановлено, що в системі Dreissenidae+Unionidae характер симбіотичних відносин характеризується як коменсалізм. Дослідниками встановлено, що після вселення дрейсен у водоймах і водотоках можуть існувати будь-які види перлівницевих, характерні для фауни України. Таким чином, отримані малакологами результати дають підстави зробити висновок про можливість співіснування перлівницевих і дрейсен у водних об'єктах України та про відсутність витіснення аборигенних видів вселенцями (Янович, 2013).

На території Житомирщини даний вид ми виявили лише в річці Тетерів, проте, зважаючи на швидке заселення дрейсенами різних водних об'єктів, вважаємо, що нині є висока ймовірність потрапляння цих м'якунів і в інші водотоки області.

Ще одним інвазійним видом в Україні є двостулковий моллюск *S. woodiana*, первинний (автохтонний) ареал якого був у межах Східної Азії. Проте з другої половини XX ст. почалося значне розширення ареалу *S. woodiana*, причиною якого у Європі визнано ввезення до прісних водойм китайських трав'янистих риб, уражених ґлохїдіями (личинками) синанодонг. Вважається, що значна екологічна пластичність китайської беззубки може загрожувати природній біологічній різноманітності, особливо іншим представникам родини Unionidae, які є аборигенними видами для прісних водойм Європи.

В Україні цю беззубку відмічено лише для басейну Дунаю. Проте, 08.07.2017 цього моллюска було виявлено у ставку с. Романівка Бердичівського району Житомирської області малакологом Павлюченко Олесею Вікторівною (Єрмошина, Павлюченко, 2018). Потрапляння *S. woodiana* до ставу, на думку авторів статті (Єрмошиної та Павлюченко), відбулося внаслідок виходу ґлохїдїїв у результаті тимчасового утримання цих моллюсків авторами у 2005 р. протягом двох літніх місяців у спеціальних садках-кошиках в умовах природної водойми. Ці моллюски були зібрані з річки Репїда поблизу села Матроска (недалеко від озера Кугурлуй, Ізмаїльський р-н, Одеська обл.).

Отже, у водотоках і водоймах Житомирщини нині поширені як аборигенні двостулкові моллюски, так і інвазійні, серед яких тригранкові досить швидко розповсюджуються. За визначенням Всесвітнього союзу охорони природи, серед основних чинників, що сприяють втраті біорізноманіття на Землі, друге місце належить негативному впливу інвазійних видів. Проте, на разі українські вчені-малакологи не відмічають такого впливу згаданих інвазійних моллюсків на угруповання місцевих двостулкових м'якунів. Вважають, що більшість водних об'єктів України стали малоприсадатними для існування двостулкових моллюсків через уповільнення течії річок і забруднення водойм внаслідок гідробудівництва (створення водосховищ та ставків), яке розпочалося у другій половині XX ст. А звідси і збіднення якісного та кількісного різноманіття двостулкових моллюсків України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єрмошина Т.В. Інтродукція *Sinanodonta woodiana* (Bivalvia, Unionidae) у басейні річки Гнилоп'ять (Житомирська область, Північна Україна) / Т.В. Єрмошина, О.В. Павлюченко // Вісник Львівського університету. – 2018. – Серія біологічна. – С. 132-140.
2. Присяжнюк Р.А. Особливості репродуктивного циклу *Dreissena polymorpha*, Pallas, 1769 (Mollusca: Bivalvia: Dreissenidae) в Житомирському водосховищі / Р.А. Присяжнюк, Л.М. Янович // V Міжнародна заочна науково-практична конференція "Актуальні питання біологічної науки": Збірник статей. – 2019. – С. 211-214.
3. Про затвердження переліків видів тварин, що заносяться до Червоної книги України (тваринний світ), та видів тварин, що виключені з Червоної книги України (тваринний світ): Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 19.01.2021 р. № 29. [Електронний ресурс] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-21#n19>
4. Янович Л. М. Перлівницеви Unionidae Rafinesque, 1820 (Bivalvia) в сучасних екологічних умовах України (стан популяцій, особливості статеві структури і розмноження, біоценологічні зв'язки та фауна): автореф. дис. ... докт. біол. наук: 03.00.08 «Зоологія» / Л. М. Янович. – К., 2013. – 23с.

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

*Базиченко Вікторія Вікторівна,
Громадська діячка, філолог.*

ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПЕРЕДУМОВИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄДИНОГО ЦИФРОВОГО ПРОСТОРУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

В умовах інтенсифікації співпраці з ЄС, після запровадження Угоди про Асоціацію, набуває важливості питання не тільки ущільнення торговельних та інвестиційних зв'язків, а й конвергенції вітчизняного цифрового простору із європейським. Для адекватної оцінки відповідності докладених зусиль та отриманих результатів необхідний моніторинг тенденцій, що виникають у цій галузі та оцінка перспектив досягнення поставлених цілей.

Сьогодні уряди країн ЄС працюють над створенням Єдиного цифрового ринку (Digital Single Market), метою якого є зняття бар'єрів і створення єдиних правил для вільного поширення онлайн-послуг. Єдиний цифровий ринок включає цифровий маркетинг, електронну комерцію та телекомунікації. Він є частиною Цифрового порядку денного для Європи 2020. Європейською комісією розроблено Стратегію формування Єдиного цифрового ринку, яка містить три основні напрями: спрощення он-лайн доступу до товарів і послуг, створення сприятливих умов для розвитку цифрових мереж та надання цифрових послуг, сприяння зростанню цифрової економіки ЄС. Інструментами реалізації цієї стратегії передбачено реформування законодавства з авторського права, перегляд норм регулювання аудіовізуальних медіа та телекомунікаційного сектору, скасування територіальних обмежень, розширення транскордонної електронної торгівлі та розбудову економіки знань. Одним з вагомих досягнень реалізації цієї стратегії є скасування оплати за роумінг між країнами ЄС з 15 червня 2017 року.

Передбачається, що Єдиний європейський цифровий ринок стане одним з найбільших ринків світу для он-лайн бізнесу. Так за оцінками Європейської комісії витрати на купівлі он-лайн у 2016 році тільки у Великобританії склали 153 млрд. євро, а у США – 363 млрд. євро. Сьогодні обсяги реалізації продукції он-лайн у ЄС оцінюються близько 500 млрд. євро, і очікується подвоєння цього числа до 2020 року, у випадку якщо процес формування Єдиного європейського цифрового ринку проходитиме успішно. Повністю сформований та безперебійно функціонуючий Єдиний цифровий ринок приносить дохід у 415 млрд. євро щорічно у економіку ЄС. Крім того Єдиний цифровий ринок пропонує можливості не тільки для бізнесу, а й для громадян, звісно якщо вони мають відповідні навички роботи із цифровими пристроями. Розширене використання цифрових технологій може поліпшити доступ населення до інформації та культури, спростити пошук роботи, сприяти формуванню сучасного відкритого уряду.

Стратегія формування Єдиного цифрового ринку була затверджена 6 травня 2015 року і включає 16 ініціатив, які здійснювались Комісією до січня 2017 року. У травні 2017 року Європейська комісія опублікувала проміжний звіт з імплементації Стратегії,

в якому зазначаються досягнення в цьому напрямі та наводиться план подальших дій. Серед них передбачається до травня 2018 року сформуванати новий єдиний комплекс правил ЄС щодо захисту даних та приватності у електронних мережах. До 2020 року країни-члени ЄС мають узгодити використання високоякісних смуг частот діапазону 700 МГц. Це дозволить функціонувати мережам 5G і створити нові види послуг, таких як дистанційні медичні послуги, дистанційне керування автотранспортом, створення «смарт-міст». До травня 2018 року передбачено створення спільного законодавства країн ЄС з кібербезпеки.

Таким чином, необхідність узгодження засад функціонування українського цифрового ринку з наведеними вище стратегічними напрямками є нагальною. Інакше внаслідок реалізації досить масштабних цілей в рамках ЄС у відносно короткий термін існує загроза того, що Україна залишиться «за бортом» Єдиного цифрового ринку ЄС. Певні кроки для уникнення такої ситуації уже зроблено.

З метою розвитку та розповсюдження українських цифрових технологій спільно Міністерством економічного розвитку і торгівлі України та експертами з приватних компаній розроблено проект «Цифровий порядок денний – 2020», який визначає основні принципи, за якими Україна має розвиватися у цифровому просторі і за якими має розбудовувати цифрову економіку до 2020 року. Цілі порядку денного перекликаються з основними засадами Стратегії формування Єдиного цифрового ринку, зокрема: стимулювати економіку та залучати інвестиції робити «цифрові» технології доступними; створити нові можливості для реалізації людського капіталу, розвитку інноваційних, креативних та «цифрових» індустрій та бізнесу. В документі сформульовано основні принципи «цифровізації» України, які мають забезпечити реалізацію перерахованих цілей. Аналіз відповідності вказаних принципів реаліям українського цифрового ринку свідчить про наступне.

Принцип №1. «Цифровізація» України має забезпечувати кожному громадянину рівні можливості доступу до послуг, інформації та знань, що надаються на основі інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ).

Слід зазначити, що на сьогоднішній день доступ громадян до вказаних послуг є досить нерівномірним. Так, за даними 2016 року рівень забезпеченості населення доступом до мережі Інтернет у сільській місцевості у розрахунку на 100 мешканців суттєво відстає від аналогічного показника у містах.

Крім того, у регіональному розрізі в цілому спостерігається нерівномірність доступу до глобальної мережі. Найнижчий рівень забезпеченості у Чернівецькій, а найкращий – у Одеській області. Найгірше забезпечені доступом до мережі Інтернет мешканці сільської місцевості Кіровоградської, Хмельницької, Миколаївської та Сумської областей, а найбільший розрив у величині цього показника для міського та сільського населення спостерігається у Вінницькій, Черкаській та Львівській областях. Така нерівномірність обумовлюється не тільки технічними проблемами, а і рівнем попиту, адже у сільській місцевості проживає переважно населення літнього віку, яке менше користується мережею Інтернет ніж молодь, концентрація якої більша у містах.

Отже, для реалізації принципу №1 порядку денного необхідна робота у двох напрямках: розробка механізмів стимулювання інтернет-провайдерів до розширення

роботи на периферії та створення попиту на їхні послуги. Другий напрям може бути реалізований шляхом поширення інформації про вигоди від використання мережі Інтернет порівняно з іншими засобами зв'язку.

Співставлення показників забезпеченості населення доступом до мережі Інтернет із європейськими свідчить про наше відставання від загальноєвропейських тенденцій, навіть при порівнянні із «новими» країнами ЄС (послуги), отримання податкових форм в електронному вигляді та подання форм статистичної звітності (93 та 92% з усіх підприємств, що користуються мережею Інтернет). Водночас отримання адміністративних послуг все ще потребує додаткової роботи з паперами (декларування, реєстрація, запит на отримання дозволу). Порівняно невелика частка підприємств користується електронними тендерними системами для подання пропозицій (17,6%). При цьому лише близько половини (45%) підприємств, які мають доступ до мережі Інтернет мають також власний веб-сайт. Отже, можна стверджувати, що на сьогоднішній день існують передумови для подальшої «цифровізації» підприємницької діяльності та розвитку послуг G2B (Government to Business).

Згідно наступних принципів Цифрового порядку денного «цифровізація» України має сприяти розвитку інформаційного суспільства, засобів масової інформації, «креативного» середовища та «креативного» ринку, а також орієнтуватися на міжнародне, європейське та регіональне співробітництво з метою інтеграції України до ЄС, входження України в європейський і світовий ринок електронної комерції та послуг, банківської і біржової діяльності і т. д., співробітництво та взаємодію на регіональних ринках. Останнє завдання є одним із найбільш пріоритетних, оскільки дозволяє забезпечити економічне зростання України. Саме «цифровізація» повинна допомогти Україні інтегруватися з європейськими та глобальними системами, бо саме глобалізація і є результатом розповсюдження інформаційно-комунікаційних технологій.

Реалізація вказаних положень передбачає налагодження різноманітної співпраці у цифровій сфері, зокрема інтенсифікації торгівлі телекомунікаційними послугами. Водночас існуючі тенденції свідчать про протилежне. Станом на початок 2016 року серед країн ЄС провідними партнерами в українському експорті телекомунікаційних послуг залишалися Великобританія та Німеччина. При цьому їхня частка в загальному експорті цього виду послуг незначна (0,7 та 0,1% відповідно), а динаміка є від'ємною. Так на початок 2016 року обсяг експорту телекомунікаційних послуг з України до Великобританії склав 2,59 млн. дол. США, що становить скорочення обсягу експорту за попередній рік 52%, скорочення обсягу експорту до Німеччини склало 15%. Загалом скорочення експорту телекомунікаційних послуг на кінець 2016 року порівняно із 2015 склало 22%. Дещо оптимістичніше виглядає динаміка експорту комп'ютерних послуг за останні 2 роки досліджуваного періоду. Комп'ютерні послуги включають послуги, пов'язані з апаратним і програмним забезпеченням (зокрема з його створення), і послуги з обробки даних, отже це і є відображення українського експорту ІТ-послуг. Крім того, має місце певне відновлення експорту інформаційних послуг після значного «провалу» у 2015 році. Інформаційні послуги включають послуги інформаційних агентств (забезпечення засобів масової інформації зведенням новин, фотоматеріалами та тематичними статтями) та консультативні послуги з питань

інформатизації (послуги, пов'язані з базами даних; портали пошуку веб-сторінок послуги з надання електронного контенту).

На тлі вказаних тенденцій досить неоднозначно виглядає одна з цілей Цифрового порядку денного 2023 – розвинути та захопити світове лідерство щодо експорту «цифрової» продукції та послуг. З наведених даних випливає необхідність у найкоротший термі здійснити детальний аналіз причин скорочення та повільних темпів зростання обсягів експорту відповідних послуг, розробити та вжити заходи для поліпшення ситуації, що склалася.

Прискорення консолідації цифрового ринку ЄС потребує здійснення невідкладних кроків щодо виконання завдання інтеграції України до нього. Водночас аналіз «Цифрового порядку денного 2023» та відповідних існуючих тенденцій показав наявність суттєвих розбіжностей у стратегічних принципах «цифровізації» та реаліях українського цифрового ринку. Зокрема, Україна суттєво відстає навіть від «нових» країн-членів ЄС- за показником забезпеченості доступу до мережі Інтернет домашніх господарств, існує великий розрив між рівнями такої забезпеченості міського та сільського населення, а також у регіональному розрізі, спробам впровадження цифрових технологій у інші сфери послуг бракує системності, а показники обсягів експорту телекомунікаційних та інформаційних послуг демонструють від'ємну динаміку. Отже досягнення цілей, закладених у «Цифровому порядку денному 2023» потребує вжиття заходів щодо усунення вказаних невідповідностей. Напрямами подальших досліджень є розроблення рекомендацій щодо заходів, спрямованих на врегулювання зазначених питань, а також дослідження інших передумов інтеграції України до цифрового ринку ЄС, зокрема можливостей приведення у відповідність українських стандартів у сфері інформаційно-телекомунікаційних технологій до європейських, підвищення рівня кібербезпеки та впровадження електронного врядування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Digital Single Market: Commission calls for swift adoption of key proposals and maps out challenges ahead [Електронний ресурс] // European Commission - Press Releases. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-1232_en.
2. Digital Single Market [Електронний ресурс] // European Commission. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/policies/shaping-digital-single-market>.
3. «Цифровий порядок денний» – 2020 [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://ucci.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf>.
4. Стан і розвиток зв'язку України за 2016 рік. Статистичний бюлетень. – Київ: Державна служба статистики України, 2017. – С. 23-24

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Беліменко О.І.,
магістр

Камінський С.І.,
к.е.н., доцент кафедри економіки та фінансів підприємства.
Державний торговельно-економічний університет.

АМОРТИЗАЦІЙНА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВА ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОКРАЩЕННЯ

Сучасні умови ведення господарської діяльності передбачають вибір ефективної амортизаційної політики, що відіграватиме важливу роль у процесі виробництва та формування нарахування амортизації для відшкодування вартості основних засобів. Така політика визначатиме, яким чином буде проводитись перенесення вартості основних засобів на собівартість виготовленої продукції з метою якнайшвидшого повернення цієї вартості для її реорганізації. Відомо, що саме амортизаційні відрахування становлять собою базу для інвестицій та інших фінансових джерел розвитку підприємства. Тому важливим є вирішення завдання щодо оптимального управління цими відрахуваннями.

Амортизаційну політику визначають як складову загальної політики формування власних фінансових ресурсів, що полягає в управлінні амортизаційними нарахуваннями від використовуваних основних засобів і нематеріальних активів з метою їх реінвестування у виробничу діяльність [1, с. 305].

Варто відзначити, що незважаючи на прийняття міжнародних стандартів фінансової звітності, запровадження нової методології нарахування амортизації та прийняття національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, в умовах недостатнього методичного забезпечення та відсутності практичних напрацювань існує ризик суперечності щодо визначення терміну «амортизація» та її функцій, а також складнощів щодо визначення термінів використання основних засобів.

У сучасній практиці під амортизацією розуміють процес поступового перенесення вартості засобів праці на собівартість виготовленої продукції. А під амортизаційними відрахуваннями розуміють часткові суми вартості довгострокових активів, які перекладаються на собівартість продукції або на фінансовий результат підприємства [7].

Відповідно до НП(с)БО 7 [6] та МСФЗ 16 [3] амортизація – систематичний розподіл вартості, яка амортизується, необоротних активів протягом строку їх корисного використання (експлуатації).

При запровадженні амортизаційної політики на підприємстві можна виокремити наступні основні причини її недосконалості:

- нездійснення якісного аналізу та оцінки ефективності проведеної амортизаційної політики підприємства;

- зневажання можливостями отримання фінансової вигоди від застосування прискорених методів нарахування амортизації;
- прорахунки у можливостях використання амортизаційних нарахувань як джерела інвестиційного ресурсу;
- неефективна система управління амортизаційними відрахуваннями;
- зневажання взаємозв'язком амортизаційної і фінансової політик на підприємстві.

Тому реформування амортизаційної політики повинно базуватися на засадах комплексності, з застосуванням механізмів ефективного контролю над формуванням та використанням амортизаційного фонду підприємства.

Відповідно до пункту 28 П(С)БО №7 «Основні засоби» підприємство самостійно обирає метод амортизації основних засобів з урахуванням отримання очікуваних економічних вигід [6]. Обраний метод має враховувати усі фактори, які пов'язані з експлуатацією основних засобів та сприяти прискоренню оновлення цих засобів. Основні методи та фактори, які визначають їх використання представлені у табл. 1

Таблиця 1

Характеристика методів нарахування амортизації основних засобів

Метод амортизації	Формула	Характеристика
Прямолінійний	$A_p = \frac{Пв - Лв}{T}$ A_p – річна амортизація $Пв$ – первісна вартість $Лв$ – ліквідаційна вартість T – термін корисного використання	Характеризує відношення вартості, яка амортизується до строку корисного використання основного засобу. Вартість об'єкту за даним методом списується рівними частинами
Зменшення залишкової вартості	$A_p = Зв * Н_a$ $Н_a = 1 - \sqrt[T]{\frac{Лв}{Пв}}$ $Зв$ – залишкова вартість $Н_a$ – норма амортизації	Характеризує добуток залишкової вартості об'єкту та річної норми амортизації. За цим методом в перші роки експлуатації акумулюється основна частина коштів необхідних для відновлення основного засобу.
Прискореного зменшення залишкової вартості	$A_p = Зв * 2Н_a$ $Н_a = \frac{1}{T} * 100$	Визначає добуток залишкової вартості основного засобу та подвійної норми річної амортизації, яка обчислена виходячи із строку корисного використання.
Кумулятивний	$A_p = \frac{(Пв - Лв)}{K_k}$ $K_k = \frac{t}{\sum T}$	Характеризує добуток вартості, що амортизується та кумулятивного коефіцієнта. Дає можливість амортизувати більшу частину вартості основного засобу у перші

	Кк – коефіцієнт кумуляції t – кількість років до кінця експлуатації основного засобу ΣT – сума чисел терміну корисного використання	роки та забезпечується можливість збільшення частини витрат на ремонт основних засобів, які припадають на останні роки їх використання.
Виробничий	$Am = FВПм * Bc$ $Bc = \frac{(Пв - Лв)}{Пвп}$ Am – місячна норма амортизації FВПм – фактичний випуск продукції за місяць Bc – виробнича ставка Пвп - плановий випуск продукції	Визначає добуток фактичного обсягу виготовленої продукції за місяць та виробничої ставки. Доречний у застосування коли фактичний стан основного засобу прямо залежить від кількості виробленої продукції. Однак, податковий кодекс України не передбачає застосування даного методу.

Джерело: сформовано автором.

Отже, в умовах динамічності розвитку економіки, швидкого морального старіння техніки та технологій підприємству слід зважено та комплексно підходити до вибору методу нарахування амортизації, зі зваженням на заплановані показники, а також економічну і фінансову політики компанії. В свою чергу МСБО № 16 «Основні засоби» не містить вичерпного переліку можливих до застосування методів амортизації. Однак в ньому зазначено, що використовуваний метод має відображати схему, за якої підприємство матиме економічну вигоду отриману від основного засобу та рекомендацію щодо перегляду обраного методу нарахування амортизації щонайменше на кінець кожного фінансового року

Важливо, що одним із головних чинників перспективного розвитку підприємства є ефективне використання основних виробничих засобів, що зумовлюється науково обгрунтованою амортизаційною політикою. Враховуючи це, під час планування амортизаційної політики рекомендовано включати наступні етапи:

1. Визначення складу та обсягу основних засобів, методу їх оцінки, терміну корисного використання, норми амортизації та проведення аналізу інвестиційної активності;
2. Вибір відповідного методу нарахування амортизації;
3. Визначення спрямованості амортизаційних відрахувань: накопичення або ж їх використання;
4. Здійснення аналізу ефективності амортизаційної політики та показників оновлення основних фондів. [2, с.41]

Втілення оптимального методу амортизаційних нарахувань дозволяє оптимізувати базу оподаткування підприємства та балансувати отримання чистого фінансового результату. Тому можна відзначити, що амортизаційна політика є важливою складовою загальної політики формування фінансових ресурсів підприємства.

Варто зазначити, що майбутні економічні вигоди, які втілені в активі споживаються по більшій мірі власне через його використання впродовж певного періоду. Однак, старіння основних засобів, їх моральний або фізичний знос призводить до зменшення очікуваних економічних вигід. Тому при визначенні методу амортизації необхідно враховувати такі чинники:

- очікуваний термін використання основних засобів;
- очікуваний фізичний та моральний знос, який залежить від використання цього основного засоби в операційній діяльності, а також від догляду та обслуговування активу;
- можливість технічного або комерційного зносу, на який має вплив на зміну чи вдосконалення виробництва, зміну ринкового попиту;
- правові або інші обмеження, які можуть бути накладені на основні засоби.

До того ж, нормами П(С)БО №7 «Основні засоби» передбачено призупинення нарахування амортизації на час добудови, реконструкції, модернізації, дообладнання та консервації активу. Однак, Г. Муравицька зазначає, що така можливість є недоцільною, оскільки основні засоби технологічно розраховані на певний період свого життя, і навіть за умови їх простою, відбувається моральний та фізичний знос, а також втрачання своєї вартості через появу нових, прогресивніших та економічно вигідніших моделей цих основних засобів [4].

Для ефективного функціонування економіки необхідно залучати левову частку інвестицій, а також забезпечувати постійний та налагоджений оборот капіталу, що ефективно відшкодовуватиметься і відновлюватиметься. Головне навантаження у вирішенні даного питання має покладатись саме на амортизаційну політику, яка формуватиме додатковий приплив капітальних ресурсів на постійний основі за рахунок відкриття внутрішніх інвестиційних каналів.

Виходячи з викладеного матеріалу, можна виділити основні напрямки підвищення ефективності амортизаційної політики в сучасних умовах:

- можливість самостійного та зваженого вибору методу нарахування амортизації;
- врахування інфляції та коливання курсів при формуванні амортизаційної політики;
- врахування плинності ринкового середовища з метою зниження ризиків інвестиційної діяльності;
- вжиття заходів для усунення невідповідностей між зносом обладнання та термінами його корисного використання;
- оновлення виробничої бази, досягнення синхронності процесів вибуття і надходження основних фондів;
- вивільнення з-під податкового навантаження тієї частини прибутку, яка буде реінвестована;
- контроль за нарахуванням амортизації, запровадження кількох методів нарахування амортизації
- цільове використання амортизаційних відрахувань;
- податкове стимулювання амортизаційної політики;
- вибір більш ефективних форм відтворення основного капіталу;

Висновки. Таким чином, амортизаційна політика – управління процесом відтворення основного капіталу, направлене на підвищення технічного рівня виробництва, запобігання зносу використовуваних активів, вдосконалення їх структури, зниження собівартості продукції, зниження податкового навантаження, максимізації фінансових результатів та активзації інвестиційної діяльності підприємства.

Важливою складовою господарсько-фінансової діяльності компанії є вибір методу нарахування амортизації. Цей процес дає змогу альтернативно підійти до визначення розміру амортизаційних відрахувань, здійснювати управління фінансовими результатами та витратами підприємства, накопичувати необхідні фінансові ресурси та раціонально їх використовувати на потреби відновлення основних засобів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондар Н. Економіка підприємства: Навчальний посібник/ Наталія Бондар, Валерій Воротін, Олег Гаєвський; За заг. ред. А. В. Калини; Міжрегіональна академія управління персоналом . - К.: МАУП, 2006.
2. Замлинський В. Амортизаційна політика та її роль у системі фінансових джерел розвитку економіки. Вісник Технологічного університету Поділля. 2008 № 1. С. 39-42.
3. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 16 «Основні засоби» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_014.
4. Муравицька Г. В. Міжнародний досвід та вітчизняна практика обліку основних засобів [Електронний ресурс] / Г. В. Муравицька, Н. П. Кузик // Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси. - 2013. - Вип. 10(3). - С. 524-530. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2013_10\(3\)_87](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2013_10(3)_87).
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» : наказ Міністерства фінансів України від 27 квітня 2000 р. № 92. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/shows/z0288-00>
7. Трофимчук В.Я. Економічна сутність та класифікація складових амортизаційної політики підприємства. Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. 2013. Вип. 4/3. С. 134–136.

Вікторія Кифяк,
к.е.н., доцент кафедри бізнесу та управління персоналом,
Олег Олійник,
здобувач.

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича

ВИКЛИКИ ІНСТИТУЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩЕ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙ В АГРОБІЗНЕСІ

Сучасний аграрний сектор стикається з низкою складних викликів, таких як флуктуації військового часу, невизначеність як умов господарювання, так і змін споживчих настроїв. Складні непереборні умови функціонування аграрного бізнесу в Україні та непрогнозованість наслідків для економічного середовища розвитку суб'єктів господарювання актуалізують необхідність розробки ефективних методичних механізмів формування довгострокових конкурентних переваг з урахуванням новітніх умов господарювання таких як мультирівнева невизначеність, інституційна трансформація та цифровізація. Визначення стратегічних пріоритетів конкурентних переваг бізнесу з урахуванням цифрових технологій стане не тільки орієнтиром розвитку під час військових дій, а й забезпечить мультиплікативний ефект у період відновлення економіки [1]. Одним з таких стратегічних орієнтирів є розробка та впровадження агроінновацій. У цьому контексті інновації стають невід'ємною складовою сталого розвитку агробізнесу з позицій пошуку інструментів розвитку в складних умовах господарювання, з одного боку, та утримання конкурентних позицій на світовому ринку, з іншого. Але успішне впровадження інновацій залежить від ефективного інституційного середовища.

Активізація інноваційних процесів у розвинутих країнах світу відбувалась на основі формування національних інноваційних систем, які виконують роль інституційної основи інноваційного розвитку економіки та створюють необхідні умови для перетворення нових знань на інновації, що в результаті практичної реалізації створюють позитивний економічний та/або соціальний ефект [2, с. 351]. Підвищення рівня інноваційної активності та реалізація інноваційного потенціалу агрокомпаній визначаються сукупністю та багатогранним впливом факторів зовнішнього і внутрішнього бізнес-середовища. Дослідження характеру та спектру дії цих факторів традиційно поставали в основі пошуку нових способів і механізмів підвищення рівня технологічних інновацій, які визначали базис можливостей технологічних укладів і поколінь. Серед всіх факторів бізнес-середовища пріоритетною сферою досліджень поставало інституційне середовище, оскільки саме вони опосередковувало характер ділових операцій, доступ до капіталу, результативність інноваційних трансформацій та характер стратегічної поведінки бізнес-суб'єктів [3]. Саме інституціональне середовище визначає темпи та ефективність розвитку національної інноваційної системи та

можливості суб'єктів до реалізації власного інноваційного потенціалу. Дослідники інституційне середовище інноваційного розвитку розглядають як систему правової, фінансової та соціальної системи регулювання процесів розподілу, обміну і споживання інноваційними продуктами [4].

Інституційне середовище для інноваційного розвитку вітчизняного аграрного сектору економіки не відповідає сучасним вимогам. Це проявляється у слабкому розвитку системи підготовки та перепідготовки кадрів для аграрної сфери, недостатній кількості науково-впроваджувальних інститутів і консультаційних центрів, а також слабкій взаємодії між суб'єктами аграрної науки, освіти та виробництва [5]. Така ситуація не дозволяє повністю забезпечити аграрне виробництво сучасними технологіями. Тому необхідно створити систему інноваційного розвитку аграрного комплексу, яка передбачає перетворення наявних інститутів і створення нових на основі цільових програм і механізмів підтримки сільського господарства різних рівнів. Ця система має допомогти зменшити розрив між суспільними потребами в активному розвитку аграрного сектору, гарантуванням продовольчої безпеки та можливостями прискореного зростання виробничого потенціалу галузі [6].

Аналіз і вдосконалення інституційних механізмів, таких як законодавство, регуляторні політики, системи підтримки та сприяння, стають ключовими завданнями для забезпечення успішного впровадження інноваційних рішень у аграрному секторі. Важливо розглядати інституційне середовище як основу для створення стимулів для дослідження та розвитку, а також як фактор, що може обмежувати або сприяти інноваційним зусиллям.

Дослідження в галузі інституційного середовища розвитку інновацій в агробізнесі мають потенціал покращити ефективність впровадження технологій, підвищити конкурентоспроможність агропродукції, забезпечити стійкий розвиток сільських територій та зменшити негативний вплив агропромислового комплексу на навколишнє середовище.

Отже, сприятливе інституційне середовище розвитку інновацій в агробізнесі полягає у її потенціалі мотивувати до створення та реалізації інновацій відповідно до постулатів сталого розвитку аграрного сектору через дослідження взаємозв'язку між інституційними умовами та інноваційною активністю, результатом чого стане вдосконалення регуляторного середовища та сприяння інноваційному потенціалу агробізнесу.

Аграрні інновації відіграють важливу роль у розвитку аграрного сектору та вирішенні складних викликів, пов'язаних з продуктивністю, стійкістю та сталістю агробізнесу. Основними характерними рисами аграрних інновацій в сучасних умовах є:

1. Технологічна спрямованість. Багато аграрних інновацій пов'язані з впровадженням нових технологій у сільське господарство. Це впровадження сучасних сільськогосподарських машин і обладнання, використання дронів та супутникового зондування для моніторингу врожаю, застосування агрономічних технологій тощо.

2. Біотехнології. Включають генетичне редагування механізмів вирощування, селекцію нових сортів та гібридів рослин, створення стійких до хвороб та шкідників культур, а також впровадження нових методів тваринництва для покращення продуктивності та якості продукції.

3. Сталий розвиток. Аграрні інновації також спрямовані на створення стійкого сільськогосподарського виробництва, що враховує екологічні, соціальні та економічні аспекти. Це включає використання екологічно чистих методів обробки ґрунту, водоправління та управління відходами, органічне виробництво тощо.

4. Цифрові рішення. Агротехнології, які використовують штучний інтелект, сенсори та аналітику для оптимізації сільськогосподарських процесів. Це включає впровадження систем управління полями, моніторинг врожаю, автоматизація поливу та годівлі тварин.

5. Кругове господарство. Інновації, спрямовані на зменшення відходів та ефективне використання ресурсів. Основними напрямками є компостування залишків врожаю, використання органічних добрив та ефективне управління водними ресурсами.

6. Розвиток нових продуктів. Аграрні інновації формують нові можливості для розробки продуктів, що відповідають змінним споживчим запитам. Наприклад, розробка функціональних харчових продуктів або продукції з високим вмістом білка.

7. Ринковий підхід. Успішні аграрні інновації зорієнтовані на врахуванням ринкових потреб та споживчих тенденцій.

Такі напрями розвитку агроінновацій підкреслюють важливість аграрних інновацій у досягненні сталого розвитку агробізнесу, підвищенні продуктивності та якості продукції, а також вирішенні викликів, які стоять перед сільським господарством у сучасному світі.

В Україні аграрні інновації вимагають підтримки та сприяння від різних інституцій, які забезпечують ефективне впровадження та розвиток національної інноваційної системи у аграрний бізнес. Визначимо основні інституції, які впливають на аграрні інновації:

1. Регуляторні інституції. Державні органи грають важливу роль у розробці та впровадженні політики, законодавства та програм підтримки аграрних інновацій. Вони надають фінансову підтримку, субсидії, податкові пільги та інші ініціативи для стимулювання досліджень та інновацій у сільському господарстві.

2. Науково-дослідні інституції. Університети, дослідницькі інститути та наукові організації здійснюють дослідження та розробки в галузі аграрних технологій, біотехнологій, генетичної селекції, ґрунтознавства та інших областей. Вони є джерелом нових знань та інновацій, які можуть бути впроваджені у практику.

3. Суб'єкти бізнесу. Приватні агропромислові компанії грають важливу роль у впровадженні інновацій у практичне виробництво. Воникладають кошти в дослідження та розробки та їх реалізують.

4. Фінансово-кредитні інституції. Банки, інвестиційні фонди та фінансові організації надають фінансову підтримку для реалізації аграрних інноваційних проєктів. Це може бути у вигляді позик, інвестицій або створення спеціалізованих фондів для розвитку агротехнологій.

5. Міжнародні організації та програми. Організації, такі як ЮНІДО, Харчова та сільськогосподарська організація ООН (ФАО), світові банки та інші міжнародні організації, надають технічну допомогу, фінансування та експертну підтримку для розвитку аграрних інновацій.

6. Аграрні асоціації та об'єднання. Професійні та галузеві об'єднання сприяють обміну знаннями, досвідом та кращими практиками в галузі аграрних інновацій. Вони також можуть здійснювати лобіювання за підтримку аграрних інноваційних ініціатив на рівні уряду та регуляторів.

Ці інституції відіграють важливу роль у розвитку, підтримці та впровадженні аграрних інновацій, сприяючи змінам та покращенням у сільському господарстві та агробізнесі.

Основним напрямками розвитку інституційного середовища розвитку інновацій в аграрному секторі мають бути [7]:

1. Розвиток потенціалу для сільськогосподарських інновацій. Роль систем сільськогосподарських досліджень і консультаційних служб (EAS) змінюється, щоб перейти від дослідницького процесу, що спирається на передачу технологій, до підходу, який забезпечує та винагороджує інновації. У багатьох країнах із низьким і середнім рівнем доходу слабка здатність до інновацій є реальною перешкодою для цієї трансформації. Важливо створити середовище, де потреби та запити бідних на ресурси фермерів і споживачів будуть почуті, а їхні думки впливатимуть на національні дослідження та порядок денний світових інституцій. Так, ФАО допомагає своїм країнам-членам розвивати їхній потенціал для сільськогосподарських інновацій.

2. Зміцнення системи аграрних інновацій. Сільськогосподарські науково-дослідні установи та служби дорадчої консультації (EAS) не працюють ізольовано, а взаємодіють один з одним і багатьма зацікавленими сторонами, такими як уряди, постачальники сільськогосподарських ресурсів, ринкові посередники, фермерські організації та суб'єкти приватного сектора. Такий механізм взаємодії формує аграрну інноваційну систему (AIC). AIS формально визначено як мережу суб'єктів або організацій та окремих осіб разом із допоміжними установами та політиками в сільськогосподарському та пов'язаних з ним секторах, які впроваджують існуючі або нові продукти, процеси та форми організації в соціальне та економічне використання.

Посилення AIS дозволить системам сільськогосподарських досліджень бути більш ефективними та краще реагувати на потреби дрібних власників і сімейних фермерів. ФАО підтримує своїх країн-членів у зміцненні їх AIS [FAO].

У результаті проведення наукового дослідження, доведено, що аграрний сектор потребує вже сьогодні впровадження інноваційних розробок, а держави необхідно час для відновлення наукового потенціалу, тому як варіант, пропонується впровадження вже існуючого зарубіжного інноваційного потенціалу, який успішно використовується країнами з розвинутим аграрним сектором. Стратегічним завданням держави в цьому процесі має стати запровадження інституцій, які здатні створити належні умови для ефективного запозичення найкращих інноваційних продуктів та просування їх у діяльність підприємств аграрного сектора України. Запропоновані заходи мають покращити матеріальнотехнічну базу, з метою її оновлення, зменшити витрати на виробництво, сприятимуть підвищенню продуктивності праці та енергозощадженню, дадуть змогу покращити якість та асортимент аграрної продукції та як наслідок, підвищити конкурентоспроможність аграрних підприємств на зовнішніх ринках [8., с. 24].

1. Кифяк В.І. Стратегічне управління конкурентними перевагами аграрних підприємств в умовах цифровізації. Агросвіт. 2023. №7-8. С. 70-77. DOI: 10.32702/2306-6792.2023.7-8.70
2. Суркова В. Удосконалення інституційного середовища інноваційного розвитку підприємств агросфери. Вісник Хмельницького національного університету. 2022. № 6. Том 2. С. 351-356.
3. Zhuoyan Du. A Literature Review on Institutional Environment and Technological Innovation. American Journal of Industrial and Business Management. 2018. <https://www.researchgate.net/deref/https%3A%2F%2Fdoi.org%2F10.4236%2Fajbm.2018.8913>
4. Peng, M., Sun, S., Pinkham, B. and Chen, H. (2009) The Institution-Based View as a Third Leg for a Strategy Tripod. Academy of Management Perspectives, 23, 63-81
5. Розвиток суб'єктів господарювання України: сучасні реалії та перспективи: колективна монографія / за заг. ред. Л.М. Бандоріної , Л.М.Савчук. Дніпро: Пороги, 2017. 488 с. 9. Карпенко А.В. Порівняльно-морфологічний аналіз сутності базових категорій інноваційної діяльності. Економіка і організація управління, 2016. Вип. 2 (22). С. 151-160.
6. Розвиток суб'єктів господарювання України: сучасні реалії та перспективи: колективна монографія / за заг. ред. Л.М. Бандоріної , Л.М.Савчук. Дніпро: Пороги, 2017. 488 с. 9. Карпенко А.В. Порівняльно-морфологічний аналіз сутності базових категорій інноваційної діяльності. Економіка і організація управління, 2016. Вип. 2 (22). С. 151-160.
7. Agricultural Innovation Systems|Research and Extension Systems|Food and Agriculture Organization of the United Nations (fao.org) <https://www.fao.org/research-extension-systems/ais/en/>.
8. Руденко С.В., Ряснянська А.М., Семенов О.О. Продуктові, виробничі та управлінські інновації в системі розвитку економічного потенціалу аграрних підприємств. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2023. Том 8. № 1. С. 213 – 217.
9. Скрипник В. В. Інноваційний розвиток аграрних підприємств України: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку. Економічний вісник НТУУ "Київський політехнічний інститут". 2021. № 20. С. 19-24.

Семенченко Андрій Андрійович,
студент III курсу спеціальності 073 Менеджмент
науковий керівник: викладач
Ручко Людмила Миколаївна,
ВСП «Роменський фаховий коледж
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана»

ВОЛОНТЕРСЬКИЙ МЕНЕДЖМЕНТ

Волонтерство – це добровільна діяльність, коли люди віддають свій час, знання та навички на благо інших або суспільства без матеріальної винагороди. Волонтерство може включати різноманітні види допомоги, від участі в громадських заходах та організаціях до роботи над гуманітарними проєктами або надання медичної допомоги в кризових ситуаціях.

Стаття 1 Закону України «Про волонтерську діяльність» [1] визначає волонтерство як добровільну, соціально спрямовану, неприбуткову діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги.

Волонтерство завжди залишається актуальним, оскільки воно спрямоване на розв'язання соціальних, екологічних, економічних та гуманітарних проблем. Волонтери – це джерело сили та надії для громад, які вони підтримують. Волонтери допомагають покращити якість життя людей та змінити світ на краще.

Особливого значення волонтерство набуло під час війни, коли майже кожен українець долучився до добровільної діяльності.

Волонтерство є потужним джерелом підтримки та надії для людей, які постраждали внаслідок війни, а також допомагає зменшити вплив конфлікту на суспільство та надалі сприятиме процесу зцілення та відновлення після війни.

Волонтери можуть стати помічниками, експертами, менеджерами чи партнерами [2, с. 48].

Зростання масштабів волонтерської діяльності актуалізувало необхідність розроблення та розвитку теорії й практики управління волонтерськими групами.

Волонтерський менеджмент – це процес планування, координації, розвитку та управління волонтерською діяльністю в організації або проєкті. Це важлива складова сфери громадської добровільної діяльності, яка допомагає залучати, підтримувати та ефективно використовувати волонтерів для досягнення мети організації.

Основні складові волонтерського менеджменту такі:

1. Залучення волонтерів: розробка та реалізація процесу пошуку та відбору волонтерів у організацію, зокрема через рекламу та інформаційні кампанії.

2. Відбір волонтерів: реєстрація потенційних добровільних помічників; проведення співбесіди або інтерв'ю з метою з'ясування наявного досвіду та компетентностей кандидатів; аналіз анкет або мотиваційних листів; визначення відповідності досвіду, знань та навичок кандидатів меті діяльності чи проєкту.

3. Формування організаційної структури: визначення ролей та обов'язків волонтерів, а також створення системи комунікації й співпраці між ними та професійним персоналом організації.

4. Адаптація та інтеграція волонтерів: ознайомлення з метою, цілями, структурою та принципами діяльності організації або проекту; знайомство з командою; встановлення очікувань щодо майбутньої діяльності; підтримка та менторство у кризових та нестандартних ситуаціях.

5. Навчання та розвиток: проведення інструктажу, тренінгів, чи короткострокових курсів з формування навичок, необхідних для виконання поставлених перед добровільними помічниками завдань; забезпечення можливостей для професійного та особистісного розвитку волонтерів, що, зокрема, може сприяти залученню та збереженню активних учасників.

6. Мотивація та визнання: волонтери працюють добровільно, тому важливо визнавати їхній внесок та мотивувати для подальшої активності через словесне визнання, видачу сертифікатів тощо.

7. Оцінка результатів: розробка критеріїв та процедури оцінки результатів діяльності волонтерів, впливу їхньої роботи на результати діяльності організації або місцеву спільноту [2, с. 49-51].

Залежно від розміру та характеру діяльності організації, волонтерський менеджмент може набувати різного рівня складності, але завжди він має сприяти ефективному використанню потенціалу волонтерів і досягненню мети організації.

Управління волонтерами є особливим напрямом менеджменту, оскільки волонтери діють на добровільній основі та мають свої унікальні мотиви та очікування. Волонтерський менеджмент вимагає гнучкості, вміння працювати з різноманітними людьми та адаптуватися до їхніх потреб.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19.04.2011 р. № 3236-VI : станом на 31 березня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>

2. Менеджмент соціальних послуг в умовах війни : Матеріали тренінгу : посібник. Київ. 2023. 65 с. URL: <http://surl.li/gmkey>

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

Назимчук Дарія,

*Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського;
асистентка-стажистка кафедри оперного співу (Київ, Україна)*

<https://orcid.org/0009-0001-3248-4527>

РОЛЬ ЛУЇДЖІ РІЧЧІ У ЗБЕРЕЖЕННІ ТРАДИЦІЙ БЕЛЬКАНТО

У сучасній виконавській практиці європейських співаків велика увага приділяється виконанню каденцій – імпровізаційних фрагментів оперних партій. В цьому кожен співак шукає для себе певних допоміжних матеріалів. Багато хто в цьому питанні звертається до робіт Луїджі Річчі, чия діяльність стала підсумком довгорічної традиції виконання опер в Італії. У своїх публікаціях Луїджі Річчі підсумував досвід співпраці з відомими італійськими співаками, диригентами та композиторами. Він занотував багато елементів усної виконавської традиції, зокрема темпових позначень, варіантів оперних купор, а також каденцій. Ми коротко зупинимося на тій частині доробку Річчі, яка стосується каденцій, але перед тим наведемо відомості з біографії музиканта.

Луїджі Річчі народився 1893 року в Римі в родині церковного співака, тож досвід музикування був знайомий йому з дитячих років. Він грав на фортепіано з раннього дитинства, у віці 12 років був прийнятий до Антоніо Котоньї, відомого італійського оперного співака та вокального педагога, в якості концертмейстера. Знайомство з Котоньї зіграло важливу роль у формуванні Річчі як музиканта й визначило напрямки його професійної діяльності. З 1905 по 1918 роки Річчі супроводжував уроки співу Котоньї вдома і в Академії Санта-Чечилія. «З цієї співпраці, – писав Річчі пізніше, – почалася моя діяльність не як співака, а як вчителя співу та оперного репетитора; в Котоньї я навчився методу, який дозволив йому створити цілу плеяду співаків бельканто, які принесли визнання Італії не тільки в минулому, а й сьогодні» [1].

Уроки Котоньї дали Річчі можливість долучитися до потужної європейської традиції виховання професійних співаків. Коли Котоньї розповідав своїм учням, що саме йому говорив Россіні або Верді, або як той чи інший знаменитий співак епохи бельканто творив певну імпровізовану фразу, Л. Річчі не лише захоплено слухав, але й робив нотатки, в тому числі нотні. Таким чином Річчі не просто засвоїв багатий досвід, накопичений Котоньї протягом довгого життя, але і зберіг його для спадкоємців. Крім роботи в класі Котоньї Л. Річчі виконував обов'язки концертмейстера в «Teatro Costanzi»¹, де співпрацював з багатьма видатними співаками. З 1928 по 1934 роки він працював в міланському Teatro alla Scala, пізніше переїхав до Риму. Там Л. Річчі став помічником видатного диригента Тулліо Серафіна. Протягом шістдесяти років творчої діяльності Л. Річчі працював майже з усіма видатними італійськими оперними співаками (Еджо Пінца², Тоті даль Монте, Марія Канілья, Ельвіра де Ідальго, Джакомо Лаурі-Вольпі, Тітта Руффо, Тіто Гоббі, Федір Шаляпін та багато інших).

¹ «Teatro Costanzi» - Римський оперний театр (італ. Teatro dell'Opera di Roma).

² Еджо Пінца називають першим оперним басом Італії XX століття.

Повага до композиторської творчості завжди була основною засадою Л.Річчі в роботі зі співаками. «Добре відомо, – говорив він, – що композитори не люблять довільної інтерпретації своєї музики. Ані Россіні, ані Верді не любили таких імпровізацій. Теж саме стосується і Пуччіні» [1]. З іншого боку, Річчі вважав, що вірність тексту не обов'язково означає вірність нотам, і тому він намагався заохотити співака до певної імпровізації, яка б відповідала намірам композитора. В цьому він спирався на безцінний досвід Котоньї.

Спираючись на власний досвід роботи в театрі, а також на спостереження за роботою інших визначних музикантів, Річчі розвинув і збагатив традиції Котоньї. Річчі залишив цінні ремарки з репетицій опер Масканьї, Р. Леонкавалло, У. Джордано і особливо Дж.Пуччіні³. В останні роки життя до музиканта приїжджали не тільки співаки з усіх кінців світу, а й диригенти, які прагнули долучитися до «справжніх традицій».

Всі каденції, імпровізації, які чув Луїджі Річчі під час репетицій або отримував особисто від композиторів в усній формі, музикант опублікував у серії «*Variazioni-Cadenze-Tradizioni per Canto*», виданій наприкінці 1930-х років. Збірки поділяються в залежності від типів голосів: *voci femminili*, *voci maschili* та *voci miste* (жіночі, чоловічі та змішані голоси). Остання збірка вміщує каденції для чоловічих та жіночих голосів, а також дуетні фрагменти. Отже, в збірках Річчі зафіксовано імпровізації, прикраси, каденції та окремі виконавські ремарки (які стосувалися темпових, звуковисотних моментів, а також скорочень матеріалу – купюр), які італійська опера накопичила протягом першої половини ХХ століття і успадкувала з минулого. В них відтворено важливі виконавські засади, що їх дотримувалися співаки минулого. В нашому дослідженні збірки Л. Річчі використані як важливе джерело знайомства із стилем каденцій бельканто.

Збірки укладені згідно алфавітного порядку назв опер. Хоча італійський оперний репертуар істотно переважає, зустрічаються також каденції до композиторів інших національних стилів – наприклад, Дж. Меєрбера. Таким чином, збірка дає зрозуміти репертуарні пріоритети італійських театрів того часу. В деяких каденціях зазначено їх походження – які співачки виконували дану каденцію. Є також варіанти каденцій, що належали одній і тій самій співачці, але виконувалися нею в різні роки. Хотілося б привернути увагу до збірок Луїджі Річчі як джерела пошуку варіантів каденцій, а також як до праці, яка заохочує до виконавської імпровізації, виховує почуття стилю і смаку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Peter Berne. Luigi Ricci ... und die mündliche Überlieferung in der italienischen Oper. URL: <http://www.peter-berne.at/luigi-ricci/>

³ Плодом цієї роботи стала книга «*Puccini interprete di se stesso*» (пер. з італ. – Пуччіні інтерпретатор самого себе), яка не тільки містить загальні зауваження про стилі, а й також відтворює такт за тактом, всі ті зміни і доповнення, які Дж. Пуччіні вимагав під час репетицій.

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

*Булакевич Аліна Олександрівна,
вчитель початкових класів,*

*Булакевич Ірина Святославівна,
вчитель початкових класів.*

Ківерцівський ліцей № 4

*Луцького району Волинської області
м. Ківерці, Волинська область, Україна*

ТЕКСТ ЯК ОСНОВНИЙ ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У сучасній мовознавчій науці загально визнаною є думка про те, що основною одиницею спілкування є усне або писемне висловлювання – текст, який становить найвищий рівень мовної системи. На користь цього твердження свідчить положення М. Пентилюк про те, що «висловлюванням прийнято називати реалізований у певній ситуації спілкування текст». З огляду на це, вчена стверджує, що поняття «текст» і «висловлювання» у навчальній практиці постають як синоніми (учням пропонується «скласти текст» і «скласти висловлювання»)). Водночас М. Пентилюк наголошує, що «у навчальній мовленнєвій діяльності не варто розглядати тексти-речення, що визначаються лінгвістикою» [6, с. 275].

Поняття про текст учні отримують у 2 класі, порівнюючи відмінності між реченням і текстом, а в наступних класах молодші школярі накопичують інформацію про найважливіші характеристики тексту. У наш час залежно від умов і можливостей технічного прогресу змінилися способи передачі текстової інформації. Нині всім відомо про існування манускриптів, стародавніх літописів, проте сучасна людина все частіше послуговується текстами в редакторі Word, листи пише електронною поштою, або у Viber. Змінюється світ, удосконалюються можливості техніки, відповідно змінюються способи обміну текстовою інформацією, незмінною залишається текстова основа її передачі.

Мета наукової розвідки – теоретично обґрунтувати значущість тексту як основного засобу формування мовно-літературної компетентності у здобувачів освіти початкової школи.

Проблему тексту науковці (Ф. Бацевич, О. Біляєв, М. Вашуленко, С. Караман, П. Кордун, М. Кочерган, А. Леонтьєв, М. Львов, Л. Мацько, М. Пентилюк та ін.) досліджували різнопланово: визначали лінгвістичний, психологічний, лінгводидактичний аспекти. Відповідно у зв'язку з різними підходами до вивчення тексту сьогодні нараховується більше двохсот п'ятдесяти визначень цього поняття. Традиційно текст визначають як «писемний або усний мовленнєвий масив, що становить лінійну послідовність висловлювань, об'єднаних у ближчій перспективі смисловими і формально-граматичними зв'язками, а в загальнокомпозиційному плані –

спільною тематичною і сюжетною заданістю» [1, с. 227]. У лінгводидактичних джерелах для початкової школи цінними для нас є визначення тексту С. Дубовик: «Зв'язані за змістом речення утворюють текст. У тексті речення розміщені в певній послідовності. До тексту можна дібрати заголовок» [3, с. 79], В. Мельничайка: «Писемне висловлювання називають текстом. У тексті завжди про щось повідомляють, розповідають. Це його тема. Кожна розповідь має певну мету. У тексті можна визначити головну думку. До тексту можна дібрати заголовок» [5, с. 12]. Аналіз лінгводидактичної літератури дає змогу представити власне бачення тексту як мінімальної структурної одиниці – висловлювання, так і об'єднану смисловим зв'язком сукупність висловлювань – текст, і вищу форму його організації в мовленні – завершений комунікативний акт.

Аналізуючи питання про складові частини тексту, – вступ, основну, заключну частини, відступи, – будемо спиратися на міркування А. Коваль про те, що структура тексту значною мірою зумовлюється його стилем (наприклад, текст офіційно-ділового стилю може укладатися в один абзац) і пов'язується в єдине ціле такими засобами його організації, як зміст, призначення, умови спілкування, інтонація, порядок слів [4].

У результаті лінгвістичного аналізу тексту і практики продуктивного та репродуктивного текстотворення в межах різних функціональних типів у методиці були описані основні ознаки текстів. Так, визначенням Ф. Бацевича, текст як лінгвістичне явище, характеризується такими ознаками: зв'язністю (в основі якої лежать тема-рематичні зв'язки в межах речення, на межі речень та між надфразовими єдностями), цілісністю, інтонаційністю, інформативністю, ситуативністю, членованістю (наявністю смислових частин), інтегративністю (єдністю цих частин), модальністю (особистісним ставленням), розгорнутістю, послідовністю, динамізмом зображуваного тощо [1, с. 48]. У багатьох визначеннях тексту домінантною ознакою є його комунікативна природа, з-поміж головних текстових категорій виділяють цілісність, зв'язність і завершеність [1, с. 65].

Цінними для нашого дослідження є ознаки тексту, визначені М. Стельмаховичем, О. Мельничайком, М. Васьуленком: 1) внутрішня логічна зв'язність і точність; 2) смислова та структурна цілісність; 3) тематична закінченість; 4) чітка ясність для широкого кола слухачів; 5) комунікативна доцільність; 6) підпорядкованість нормам мови [5].

У процесі вивчення тексту в комунікативному аспекті, як зазначає Т. Радзівська, вихідним є положення про те, що текст зберігає в собі інформацію про комунікативну ситуацію. Процес текстотворення, що складається з комунікативного суб'єкта, адресата, об'єкта, комунікативної мети, детермінується комунікативною компетенцією суб'єкта мовлення [7]. Спираючись на наукові праці Д. Хаймса, Ю. Хабермаса та інших, Т. Радзівська визначає комунікативну компетенцію автора тексту, який уміє правильно оцінювати ситуацію спілкування та створювати доречні висловлювання [7].

З огляду на сказане вище, під час розроблення комплексу вправ і завдань на основі текстів різних стилів і жанрів мовлення, що передбачають поетапне формування мовно-літературної компетентності, ми спиралися на думки О. Войнової, Г. Колшанського, А. Луїї про те, що речення як граматично й інтонаційно оформлена цілісність, що несе певну інформацію, вважається висловлюванням, і водночас, погоджуючись із М. Пентилуком, зауважимо, що у навчальній практиці висловлюванням вважаємо текст,

реалізований у певній ситуації спілкування. Розгортаючи питання про текст, ми цілком поділяємо твердження А. Коваль про те, що структура тексту значною мірою зумовлюється його стилем і пов'язується в єдине ціле такими засобами його організації, як: зміст, призначення, умови спілкування, інтонація, порядок слів [4].

Процес оволодіння зв'язним мовленням складний та довготривалий. Основна його складність полягає в тому, що зв'язне висловлювання вимагає обґрунтованого і послідовного викладу думок. Цього можна досягти відповідним добром слів, поєднанням їх у реченнях, встановленням зв'язку між синтаксичними одиницями. У зв'язку з цим ми задалися метою дослідити, як має бути організована робота на уроках української мови у початкових класах щодо реалізації змістових ліній, щоб досягти успіху у формуванні мовно-літературної компетентності учнів початкової школи.

Зважаючи, що необхідною умовою компетентнісного навчання є створення можливостей здобувати знання самому учневі, тобто знання вчитель не передає у готовому вигляді, а учень сам їх здобуває, стає активним учасником освітнього процесу, зауважимо, що ми поділяємо думку Н. Маслової: «Завдання педагога в тому, щоб підвести до дверей, дати ключ і навчити учня користуватися цим інструментом. Ніхто, крім самого учня, не зможе увійти у світ знання» [4, с. 206]. Відтак для досягнення позитивного результату в процесі формування мовно-літературної компетентності в молодших школярів потрібно, на нашу думку, дібрати комплекс вправ і завдань на основі текстів різних стилів і жанрів мовлення, які програмують таку постановку завдань, що спонукає дітей до словесної творчості й одночасно спрямована на формування лексичної, граматичної, правописної, стилістичної компетентностей.

Л. Варзацька визначає типи вправ, які допомагають правильно сприймати та створювати зв'язні висловлювання відповідно до мети, умов спілкування та норм літературної мови: 1) інформаційно-змістові (забезпечують володіння змістовою характеристикою висловлювання, вчать добирати матеріал для висловлювання, усвідомлювати його межі, розкривати мету, визначати тему й основну думку тексту); 2) структурно-композиційні (вчать систематизовувати зібраний матеріал, добирати потрібні засоби зв'язку речень, членувати текст на логічно завершені частини, виділяти головні); 3) лексико- та граматико-стилістичні (учать вживати найбільш точні мовні засоби для вираження своїх думок, усвідомлювати, що добір слів, синтаксичних конструкцій зумовлюється темою і основною думкою тексту, знаходять кращі мовні варіанти і вибирають із них ті, які найбільш доцільні в тексті); 4) редагування (має сформувати вміння вдосконалювати власні висловлювання, помічати недоречно вжиті слова, невідповідність висловлювання темі та меті, непослідовність викладу) [2, с. 233].

Сказане вище дає підстави стверджувати, що текст під час репродуктивного мовлення (аудіювання, читання) є, по-перше, важливим джерелом отримання інформації в початковій школі, взірцем для продукування власного тексту дитиною; по-друге, текст є продуктом мовленнєвої діяльності: учні самостійно створюють тексти, які залежно від форми вираження, характеру відображення дійсності й комунікативної мети поділяють на усні й письмові, діалогічні й монологічні, тексти різних стилів, жанрів і типів мовлення.

Отже, у лінгвістичній та лінгводидактичній літературі цінними для нашого дослідження є: аналіз поняття «текст» та визначення етапів його створення, вивчення різних підходів до тексту та його основних ознак, адже текст є основним засобом формування мовно-літературної компетентності молодших школярів. У наш час навчання української мови вимагає комунікативного спрямування, для того щоб забезпечити активну соціокультурну діяльність учнів, викликати в них бажання висловлюватися, взаємодіяти зі співрозмовником, збагачувати мовлення з погляду лексичної та граматичної будови. Комунікативно-діяльнісний підхід до навчання української мови передбачає формування в учнів умінь сприймати, відтворювати і створювати усні й писемні висловлювання різних жанрів, типів і стилів мовлення, покликаний формувати соціокультурні вміння й навички, необхідні молодшим школярам як у період навчання, так і в процесі майбутньої професійної діяльності та у повсякденному житті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Академія, 2004. 344 с.
2. Варзацька Л. О. Рідна мова й мовлення. Розвивальне навчання в початкових класах : монографія. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2004. 312 с.
3. Ващуленко М. С. Українська мова і мовлення в початковій школі. Київ : Освіта, 2018. 400 с.
4. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови. Київ : Вища школа, 1987. 214 с.
5. Мельничайко В. Я. Творчі роботи на уроках української мови : Конструювання. Редагування. Переклад : посібник для вчителя. Київ : Рад. школа, 1984. 223 с.
6. Пентилюк М. І. Теоретичні орієнтири сучасної української лінгводидактики. Збірник наукових праць. Вид-во ЛНУ ім. Тараса Шевченка. 2010. № 22. С. 24-27.
7. Радзівська Т. В. Комунікативно-прагматичні аспекти текстотворення : дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук. Київ, 1999. 390 с.

Загорулько Аліни Ігорівни,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
зі спеціальності 012 Дошкільна освіта.
Науковий керівник: **Найда Руслана Григорівна,**
доктор педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної педагогіки й
психології та спеціальної освіти імені проф. Т.Поніманської
Рівненський державний гуманітарний університет.

СОЦІАЛЬНО-ГРОМАДЯНСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Виклики сучасного розвитку дошкільної освіти у воєнний та повоєнний час зумовлюють переосмислення підходів до формування особистості дитини дошкільного віку, зокрема, у площині соціального розвитку.

Реформування нормативно-правових документів вітчизняної освіти скеровують освітньо-виховні піходи дошкільної освіти до формування соціальної особистості дошкільного віку. Так, у Законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», Базовий компонент дошкільної освіти України зацентовують увагу на формуванні соціальної компетентності дитини, від якої залежить успішна розбудова майбутнього суспільства.

Водночас до проблеми соціальної компетентності зверталися вчені-психологи та вчені-педагоги, що засвідчив аналіз наукових знахідок учених, як-от: складові соціальної компетентності (В. Кузьменко), соціально-емоційний розвиток особистості (О. Кононко, В. Сухомлинський), дитина і соціум (Л. Артемова, Т. Поніманська), соціальна активність та гуманістична спрямованість особистості (Н.Гавриш), оптимальна адаптація дитини до школи (О. Максимова), адаптація в інклюзивному освітньому просторі (С.Бойко).

Розглянемо трактування поняття «соціальна компетентність». Так, В.Кузьменко під соціальною компетентністю розуміє «спроможність дітей диференціювати людей за ознаками віку, статі, спорідненості, адекватно реагувати на вчинки і слова дорослих, одноліток, молодших, поводитися згідно з певною життєвою ситуацією в межах дозволеної поведінки, уміння спілкуватися з дотриманням правил хорошого тону, співпереживати і спів діяти» [7].

На думку О. Кононко, соціальна компетентність це «цілісна динамічна структура, складне, багатокomпонентне, багаторівневе, поліфункціональне утворення, яке має значну кількість дефініцій описового

характеру, що різняться за обсягом, складом та структурою» [6]. Суголосні з думкою Т.Поніманської щодо соціальної компетентності дітей дошкільного віку як «навички соціальної поведінки, готовність до сприймання соціальної інформації, бажання пізнати людей і робити добрі вчинки» [10]. На погляд Н.Гавриш, соціальна компетентність

дитини є «інтегральною якістю особистості, що складається з комплексу емоційних, мотиваційних, характерологічних особливостей і виявляється у соціальній активності та гуманістичній спрямованості особистості [4].

Водночас поняття «соціальна компетентність» Максимова О. трактує як «відповідну інтеграцію знань, умінь і ставлень, які планомірно, цілеспрямовано та систематично розвиваються під час виховання та навчання, що забезпечує оптимальну адаптацію дитини до школи» [9]. Учена зазначає, що для якісного та ефективного процесу формування соціальної компетентності у дітей дошкільного віку важливим залишається знання, різні види діяльності, що сприяють самопізнанню довколишнього світу дитиною.

Звернемося до державного стандарту дошкільної освіти – Базового компонента дошкільної освіти в контексті бачення соціальної компетентності у випускника закладу дошкільної освіти.

У Базовому компоненті дошкільної освіти (Державному стандарті дошкільної освіти), затвердженому наказом Міністерства освіти і науки України № 33 від 21.01.2021, новою ключовою для дошкільної освіти компетентністю дитини визначено соціально-громадянську, яка трактується як «здатність до прояву особистісних якостей, соціальних почуттів, любові до Батьківщини; готовність до посильної участі в соціальних подіях, що відбуваються в дитячих осередках, громаді, суспільстві та спрямовані на покращення суспільного життя»[1]. Співавторка оновленого Державного стандарту дошкільної освіти О. Косенчук, аналізуючи освітній напрям «Дитина в соціумі» визначає види діяльності, що ефективно сприяють формуванню соціально-громадянської компетентності дитини дошкільного віку в різних видах діяльності, а саме: ігрова, комунікативна, здоров'язбережувальна, художньо-естетична, пошуково-дослідницька [7].

Соціально-громадянська компетентність дітей дошкільного віку, на нашу думку, безумовно є результатом процесу оволодіння дітьми емоційним і соціальним досвідом, вправність у використанні способів соціального реагування. Водночас слід розуміти, що перший соціальний досвід дитина отримує у першому соціальному інституті – сім'ї, згодом – у закладі дошкільної освіти. Тому забезпечення ефективного формування соціально-громадянської компетентності залежить насамперед від успішної взаємодії сім'ї та ЗДО. Так, С.Бойко зазначає, що соціальний розвиток дитини залежить від спільних зусиль батьків та педагогів [2].

Орієнтирами у процесі формування соціально-громадянської компетентності на думку В. Кузьменко мають бути такі чинники, як-от:

- ✓ «комунікабельність (здатність будувати гармонійні взаємини з іншими людьми);
- ✓ спілкування (процес емоційної, інтелектуальної, перцептивної, мовленнєвої, оцінювальної, духовної взаємодії);
- ✓ взаємини (духовні утворення);
- ✓ статус дошкільника (соціальне становище дитини в колективі інших дітей);
- ✓ соціалізація (входження дитини в гурт інших, сприймання нею групових цінностей);
- ✓ групова взаємодія (процес конструктивної спільної діяльності);
- ✓ соціальна адаптація (процес пристосування дитини до нового соціального середовища) [8].

Таким чином, теоретичний аналіз визначень та підходів до реалізації соціально-громадянської компетентності засвідчив необхідність організації особистісно-зорієнтованої взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу у ЗДО та має виражатися в ціннісному ставленні дитини до себе та своїх прав тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти), затверджений наказом Міністерства освіти і науки України № 33 від 21.01.2021.
2. Бойко С.П. Формування соціальної компетентності дошкільників як запорука їх адаптації в інклюзивному освітньому просторі: теоретичний аспект. <http://surl.li/jvbef>
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
4. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: монографія / А.М.Богущ, Л.О.Варениця, Н.В.Гавриш та ін.; наук. ред.. А.М.Богущ; за заг. Ред.. Н.В.Гавриш. Луганськ: Альма-матер, 2006. 368с.
5. Житєва компетентність особистості : Науково-методичний посібник / за ред.. Л. В. Сохань, І. Г. Єрмакова, Г. М. Несен. Київ : Богдана, 2003. 520 с.
6. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві) : навч. посіб. для вищ. навч. закладів. Київ : Освіта, 1998. 255 с.
7. Косенчук О. Дитина в соціумі. Впроваджуємо Базовий компонент дошкільної освіти. Дошкільне виховання, № 4, 2021. С. 3-8.
8. Кузьменко В. Соціальна компетентність дошкільнят: особливості, показники та шляхи розвитку. Дошкільне виховання. 2001. № 9. С. 22-25.
9. Максимова О.О. Формування соціальної компетентності дитини дошкільного віку як запорука її успішної адаптації до навчання в школі. Педагогічна освіта: теорія і практика. Збірник наукових праць / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Лабунець В.М.]. Вип.20 (1-2016). Ч.2. – Кам'янець-Подільський, 2016. С. 229 – 234.
10. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка : навч. посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Київ : «Академвидав», 2017. 456 с.
11. Шарапова Т.С. Соціально-психологічні особливості формування соціальної компетентності у дитини дошкільного віку. Дошкільне виховання. 2007. № 10. С. 8–13.

Ничипорук Іванна Анатоліївна,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
зі спеціальності 012 Дошкільна освіта.

Науковий керівник: Найда Руслана Григорівна,
доктор педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної педагогіки й
психології та спеціальної освіти імені проф. Т. Поніманської.

Рівненський державний гуманітарний університет.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРОЦЕСІ ГРИ

Ефективність формування життєвої компетентності дітей дошкільного віку обумовлено створенням низки умов освітнього процесу у ЗДО. Серед них виділяємо ігрову та предметну діяльність дітей дошкільного віку.

З'ясуємо сутність поняття «гра» у словникових джерелах. Так, С.Гончаренко визначає гру як «форму вільного самовияву людини, яка передбачає реальну відкритість світові можливого», зміст рольової гри наголошує вчений «реалізується дитиною у взятій на себе ролі, згідно з певними правилами поведінки, що регулюють її виконання» [1].

Наукові знахідки вчених-психологів (О. Запорожець, Е. Еріксон, Д. Ельконін, А. Леонтьєва, З. Фрейдом та ін.) розкривають важливість дитячої гри у процесі становлення особистості дитини, наголошуючи на її важливості. Так, на думку О. Запорожця «гра являє собою першу доступну для дітей дошкільного віку форму діяльності, яка передбачає свідоме відтворення та удосконалення нових рухів» [4, с. 28].

Розуміння гри як провідної діяльності в дошкільному віці було розвинене в роботах О. Леонтьєва. Він справедливо відзначав, що провідна роль гри в дошкільному віці визнається всіма. «Однак для того, щоб реально опанувати процесом психічного розвитку дитини на тій стадії, коли провідну роль має гра, звичайно, ще недостатньо одного лише визнання за грою цієї ролі. Для цього потрібно ще зрозуміти, в чому саме полягає провідна роль гри, потрібно розкрити закони гри і її розвитку» [6, с. 126-127].

За визнанням Д. Ельконіна, в його власній теорії основну увагу в ході аналізу гри було приділено з'ясуванню історичного походження дитячої гри; розкриттю соціального змісту гри як провідного типу діяльності дітей дошкільного віку; проблеми символізму і співвідношення предмета, слова і дії в грі; критичного розгляду існуючих теорій гри [2, с. 12]. Водночас Д. Ельконін визначав гру так: «Людська гра – це така діяльність, в якій відтворюються життєві стосунки між людьми поза умов безпосередньо утилітарної діяльності» [2, с. 20].

На погляд Е. Еріксона, «гра є функцією Его, спроба синхронізувати соматичні соціальні процеси із самістю (the self) [3, с. 199].

Проаналізуємо деякі наукові погляди щодо ролі гри в розвитку дітей дошкільного віку, зокрема, вплив гри на формування властивостей і якостей особистості дитини та її

життєвої компетентності. Так, З. Фрейд зазначав, що в грі слід шукати перші сліди уяви. Гра для дитини є найулюбленішою і всепоглинаючою діяльністю.

Як умову розвитку у дитини здатності сприймати себе як активну діяльну людину, розглядали вчені Е. Колідзей [5] та ін. Зокрема, аналізуючи погляди Е. Колідзей на онтогенез гри, звертаємо увагу на важливість його висновку про результати процесу становлення ігрової діяльності у дитини, а саме: крім ігрових здібностей у дитини з'являється можливість виділити себе в своїй свідомості як ініціатора дії, отже, проявити свою суб'єктність. Таке психологічне новоутворення, сприяє формуванню життєвої компетенції особистості дітей старшого дошкільного віку.

Крім суб'єктності діяльності гра, поряд з іншими видами дитячої діяльності, сприяє формуванню суб'єктності життєдіяльності, спілкуванню і самосвідомості, на думку М. Осоріна [7, с. 84]. Оскільки, зазначає вчений, до кінця третього року життя, дитина здатна виділити роль, що означає усвідомлення нею суб'єктності ігрового персонажа. Беручи на себе роль, дитина «приміряє» суб'єктність персонажа до своєї власної, збагачуючи властивостями прийнятого персонажа. Це дає можливість дитині молодшого дошкільного віку сприймати себе ініціатором дії. Щодо суб'єктності дитини середнього дошкільного віку, то вона (суб'єктність) проявляється в оцінюванні своїх фізичних можливостей з деяким завищенням, але динамічно відповідно до дій ігрового персонажа. Діти старшого дошкільного віку вже в змозі оцінити свої фізичні можливості в повній відповідності з оцінкою інших і співвіднести їх з потребами конкретної ігрової діяльності.

Зауважимо, що суб'єктність діяльності дитини молодшого дошкільного віку проявляється у виділенні лише однієї суттєвої риси або властивості руху і, отже, ігрової дії. Дитина середнього дошкільного віку в змозі виділити послідовність дій і схему дій. У старшій віковій групі, діти виділяють не тільки зміст діяльності, а й її логічний план побудови.

Як уже було зазначено, що в грі формується суб'єктність самосвідомості, її форми: реальне, ідеальне, динамічне, фантастичне «Я». погоджуємося із думкою С. Шамова [9], який розглядає гру як універсальну сферу «самості» дитини, в якій відбуваються потужні процеси «само»: самооцінки, самоперевірки тощо. Водночас виділяємо такі функції гри:

- функція міжнаціональної комунікації: гра дає можливість моделювати різні ситуації життя, шукати вихід з конфліктів, вчить різноманітності емоцій у відтворенні дійсності. Гра – це засіб обміну інформацією, програючи життєві проблеми, дитина поступово вчиться справлятися з ними, робить дитину життєво мудрою.

- функція самореалізації дитини в грі: гра – полігон людської практики як області застосування і перевірки досвіду.

- комунікативна функція: гра вводить дитину в область людських відносин, для дітей важливий досвід, отриманий від іншої дитини, що розширює життєві досвід дитини, а отже, формує життєву компетентність.

- діагностична функція: проявляючи себе в грі, дитина перевіряє сили, самовиражається і самостверджується.

- ігро-терапевтична функція: дає можливість долати різні труднощі в поведінці дитини, що сприяє формування життєвої компетенції [9, с. 22].

Динаміка вираження і засоби спілкування у дітей дещо інші, ніж у дорослих, але почуття схожі з їхніми почуттями. Іграшки для дітей – слова, а гра – мова, тому вплив дорослого на дитину словом не завжди виправданий, краще «лікування» за допомогою діяльності. Гра – процес, в якому дитина програє свої почуття, виводячи їх на поверхню, зовні, отримуючи можливість поглянути на них з боку або навчитися керувати ними, або відмовитися від них, що сприятливо впливає на формування життєвої компетенції [2, с. 59].

Дитина освоює досвід зміни ролей, гнучкого переключання в ролях, «грання ролей» (Я. Морено). Цей досвід визначає згодом життєву адаптивність і стійкість до стресів, до соціального конфлікту; зумовлює розвиток здатності самопізнання і розуміння іншого, емпатії.

Таким чином, крок за кроком гра дозволяє засвоювати і «програвати» різні життєві позиції дорослої людини, правильно співвідносити себе і свої дії з реальними подіями.

Отже, наведені положення і наукові думки допомагають з'ясувати принцип життєвого зростання дітей в процесі природного ходу становлення гри, а також їх життєвої компетенції.

Водночас виділимо низку умов, що сприяють розвитку гри (за А. Реаном [8, с. 170]), а згодом і життєвої компетентності.

Насамперед це – відкритість освітніх програм; позиція дорослого-вихователя, його ігрова компетенція; знання різноманітних ігор – фольклорних, народних і сучасних.

Таким чином, задля забезпечення успішного формування життєвої компетентності у дітей дошкільного віку, важливим залишається зміст та особливості організації освітнього процесу у закладі дошкільної освіти, зокрема, організації ігрової діяльності дітей дошкільного віку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ «Либідь», 1997. 336с.
2. Ельконін Л.І.. Про одиницю сюжетно-рольової гри. Питання психології. 2004. № 1. С. 68-79.
3. Еріксон Е. Дитинство і соціум. К: Фонд «Університетська книга», 2001, 592 с.
4. Запорожець О.В. Проблеми дошкільної гри і керівництво нею у виховних цілях. Гра і її роль у розвитку дитини дошкільного віку. Зб. наукових праць. К., 2000. 321 с.
5. Колідзей Е.А. Особистісно-зорієнтований фізичний розвиток дитини: навчальний посібник. К: КПСИ, 2007. 480 с.
6. Леонтьев О.Н. Психологічні основи дошкільної гри. Психологічні основи розвитку дитини і навчання. К.: Смысл, 2009. С. 124-143.
7. Осоріна М.В. Секретний світ дітей в просторі світу дорослих. 4-е вид., доп. Запоріжжя: ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2008. 304 с.
8. Психологія дитинства: практикум: тести, методики для психологів, педагогів, батьків/ под ред. А.А. Реана. К.: КОГИТО-ЦЕНТР, 2004. 270 с.
9. Шмаков С. А. Ігри-жарты, ігри-хвилинки. Харків: Вид. група «Основа», 2003. 112 с.

Цогла Олена Орестівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри природничо-математичної освіти
Комунальний заклад Львівської обласної ради
Львівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ МОТИВАЦІЇ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ

Присутність у педагога відповідної фахової підготовки, навиків, практики не гарантує високу ефективність праці. Рушійною силою активності вчителя та його цілеспрямованості у творчій педагогічній діяльності є мотивація як спонука, що являє собою систему мотивів або стимулів, яка змушує вчителя до конкретних форм поведінки. Варто зауважити, що недостатня мотивація в сьогочасних умовах, стає обмежувальним чинником, що не дозволяє педагогу втілити свої потенційні можливості на практиці та породжує масове відчуження людей від педагогічної діяльності, зниження суспільної активності, знеособленості, зрівнялівки, інертності, байдужості.

Мотиваційна компетентність учителя є однією з суттєвих характеристик педагога, яка сприяє його успішній професійній діяльності та самовдосконаленню, суспільній захищеності в сучасних умовах та конкурентоспроможності на ринку праці. Тільки розуміючи, що змушує педагога до дії, які мотиви в основі його професійної діяльності, можна розробити ефективну систему формування мотиваційної компетентності педагога.

Ось деякі, на нашу думку, ключові аспекти, які впливають на мотивацію вчителів:

Вчителям приносить задоволення бачити, як їхня праця впливає на успіхи учнів. Мотивовані вчителі задоволені своєю роботою, коли бачать позитивні результати власної праці та внесок у життя своїх учнів; відчують гордість за свою професію та бажання розвиватися у ній.

Вмотивовані вчителі постійно покращують свої професійні навички та знання, беручи участь у тренінгах, семінарах, навчальних програмах, читаючи наукову літературу та використовуючи нові методи навчання. Вагомим є взаємодія та співпраця, адже колеги, відчують більше задоволення від роботи та можуть обмінюватися ідеями та досвідом, що сприяє вдосконаленню педагогічної практики. Не останню роль відіграє і позитивна атмосфера в колективі та визнання зусиль вчителів.

Актуальним є підтримка та визнання соціумом роботи вчителів; сприяння та стимулювання професійного розвитку адміністрацією школи; забезпечення вчителям гідних умов праці, відповідної оплати, відпусток та інших трудових прав все це сприяє підвищенню мотивації та покращенню продуктивності праці.

Використання інноваційних методів та технологій, інтерактивних форм роботи, можливість впровадження творчих підходів в навчальний процес дає змогу вчителям більше залучати учнів та самим відчувати себе краще задіяними в процесі навчання, що підвищує мотивацію:

У Концепції НУШ висловлена думка: «Українська школа буде успішною, якщо до неї прийде успішний учитель. Нова школа потребує нового вчителя, який зможе стати агентом змін. Реформою передбачено низку стимулів для особистого і професійного зростання, з метою залучення до професії найкращих.»[1]

Важливо пам'ятати, що значимість мотивації праці педагогічних кадрів в тому, що осмислюючи поставленні завдання, і знаючи винагороду, яку можна одержати за їхнє вирішення, зіставляючи це зі своїми потребами, можливостями педагог і виконує свої функції.

Будь-яка дія людини не виникає без мотивації, а саме без внутрішньої потреби реалізувати таку дію. Будь-хто має свої індивідуальні потреби, зацікавлення, цінності у задоволенні яких і є природа людської праці, тому найбільш дійовою буде мотивація, яка побудована на персональному підході щодо кожного. Особливо доцільно використовувати таку систему для мотивації праці педагогічних кадрів.

В умовах росту вимог до педагога з боку ринку праці, роботодавців, держави, батьків загострюється питання формування загальних і фахових компетенцій. Потреба у досягненні успіху, бажання якісного виконання власної роботи, впевненість у собі, оптимізм характеризують рівень зацікавленості педагога у формуванні мотиваційної компетенції. Ця компетентність допомагає педагогу ефективно працювати з учнями, стимулювати їхній інтерес до навчання та досягати успіхів у своїй професійній діяльності. Ось деякі ключові аспекти формування мотиваційної компетентності педагога:

- внутрішня мотивація до своєї професійної діяльності;
- розуміння того, як працюють мотиваційні процеси учнів, які фактори впливають на їхній інтерес до навчання та їх успіхи;
- індивідуальний підходи до кожного учня, враховуючи їхні інтереси, потреби та особливості;
- створення позитивної навчальної атмосфери;
- вміння застосовувати різноманітні мотиваційні стратегії;
- комунікаційні навички, які дозволяють ефективно взаємодіяти з учнями, розуміти їх потреби та проблеми, сприяти побудові довірчих взаємин;
- постійне самовдосконалення та професійний розвиток;
- підтримка у професійному розвитку та обмін досвідом між педагогами.

Таким чином, мотиваційна компетентність педагога включає ряд навичок та вмінь, що допомагають створити позитивну навчальну атмосферу, залучити учнів до активної участі у навчанні та досягнення успіхів. Відповідне мотивування дасть змогу підвищити ефективність діяльності педагога, покращити його конкурентоспроможність, шляхом неперервного вдосконалення професійних знань, умінь та навичок, адже незадоволений працівник не виконує роботи якісно, позбувається впевненості у собі, здоров'я, бажання працювати, внаслідок чого втрачається репутація та престиж педагогічної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Концептуальні засади реформування середньої школи «Нова українська школа» [Електронний ресурс]. – Режим доступу <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> / Умотивований вчитель (дата звернення 30.07.2023 р.). - Назва з екрана.

Шернаєв К.О.,

курсант 3 курсу,

Науковий керівник: **Грибанова С.А.,** викладач – методист.

Кременчуцький льотний коледж

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У сучасному науковому просторі все частіше вивчаються переваги і недоліки технологій штучного інтелекту і, як наслідок, виникають суперечки про перспективність та етику його застосування в освітньому середовищі.

Штучний інтелект – це функціональний інструмент, який дозволяє оптимізувати велику кількість різних операцій, сприяючи організації ефективного освітнього процесу. [1]

Оскільки більшість молоді вільно володіють цифровими технологіями, навчання їх здібностям, необхідним для досягнення успіху в цифровому світі, є життєво важливим, а також вивчення і застосування штучного інтелекту є частиною стратегії розвитку цифрової економіки.

У даний час існують побоювання: чи не замінять комп'ютери викладачів. Вже зараз Google повідомляє, що може скоротити 12 000 співробітників через впровадження технологій ШІ [2].

До кінця 2023 року компанія має намір впровадити не менше 20 таких технологій, включаючи браузер, в якому можна створювати прототипи ШІ. Відомий футуролог Б. Марр пише, що Content Technologies і Carnegie Learning розробляють цифрові платформи з використанням штучного інтелекту для навчання від дошкільного закладу до університету.

ChatGPT - це велика мовна модель, здатна генерувати людиноподібний текст, навчений на величезному наборі даних письмових робіт з Інтернету за 2015-2021 роки. Програма використовує техніку глибокого навчання, щоб просіяти кілька терабайт даних, що містять мільярди слів для створення відповіді на запити. Серед попередників ChatGPT є GPT-3, який також генерує текст, але був навчений на набагато більшому наборі даних. ChatGPT швидший, здатний генерувати людиноподібні відповіді та доступний для громадськості. Бот працює так само, як і інструменти генерації штучного інтелекту, такі як DALL-E 2, Midjourney і Stable Diffusion, але й так само, як ці програми можуть створювати нереалістичні зображення (наприклад, у людей 6-7 пальців), ChatGPT не завжди точний.

Переваги технологій ШІ полягають у тому, що, наприклад, ChatGPT може писати електронні листи та есе, вірші, відповідати на запитання або генерувати рядки коду на основі підказки. Це може бути використано для розробки віртуальних помічників або швидкого реагування на запити клієнтів. Контент-платформа Jasper повідомила, що близько 80 000 клієнтів використовували її програмне забезпечення для створення реклами, електронних листів, блогів та інших матеріалів. Переваги використання ШІ в

освіті незаперечні, але в той же час впровадження ШІ призведе до зміни освітньої парадигми. ChatGPT, генератор тексту на основі штучного інтелекту, який був випущений наприкінці 2022 року, називають майбутнім ринку праці, але не всі в цьому впевнені.

Викладачі також можуть оцінити переваги технологій штучного інтелекту в освіті. Серед робочих завдань, що можуть виконувати інструменти штучного інтелекту, такі як ChatGPT, є повторювані або рутинні завдання, які можна легко автоматизувати, включаючи введення та обробку даних, прості функції обслуговування клієнтів та створення певного контенту. Викладачі можуть скористатися перевагами технологій штучного інтелекту для автоматизації навчальних курсів, створення цифрових портфоліо робіт здобувачів освіти та генерації завдань.

Microsoft інтегрувала ChatGPT в програму для комунікацій Teams, і тепер нейромережа під час дзвінків фіксує основні тези зустрічі, відзначає важливі місця на часовій шкалі відео, зберігає таймкоди і розбиває запис за обговорюваними темами, та вносить у календар заплановані зустрічі [4].

До недоліків інструментів ШІ можна віднести тенденцію до упередженості на основі даних, на яких вони навчалися, а відсутність прозорості щодо такого навчання ускладнює визначення того, як бот прийшов до того чи іншого висновку. Ситуація ускладнюється, коли бот видає неправдиву інформацію, яку подає за фактичну. Минулого року компанія Meta попередила користувачів, що її чат-бот Blenderbot 3 може робити неправдиві або суперечливі твердження, неправильно запам'ятовувати деталі та «забувати, що це бот» [5].

Чат-боти вміють писати реферати краще за студентів, тому при виконанні такої роботи в аудиторній обстановці краще обмежити доступ інтернету до локальної мережі або відмовитися від такої роботи на користь усних дискусій. Тим не менш переваги ШІ дозволяють створювати курси, які персоналізують програму і на основі алгоритмів пропонують здобувачам освіти певні завдання. Такі технології найбільш широко використовуються при створенні курсів для викладання математики та іноземних мов.

ChatGPT навчається на статистичних закономірностях і кореляціях і не має розуміння вхідних або вихідних даних так, як це зробила б людина. Агентство ЄС з основних прав (FRA) попередило, що алгоритми, засновані на низькоякісних даних, можуть завдати шкоди, що повинні бути запроваджені гарантії для пом'якшення упередженості та дискримінації.

Питання авторського права також є значними обмеженнями. У січні 2023 року група художників подала до суду на ШІ-компанії Stability AI, Midjourney та DeviantArt за порушення авторських прав, стверджуючи, що їхні роботи використовувалися без дозволу для навчання інструментів ШІ. Getty Images також розпочала судовий процес проти Stability AI за нібито копіювання мільйонів її зображень. Подібний колективний позов був поданий в минулому році проти GitHub, який належить Microsoft за взяття коду з Інтернету без дозволу на навчання інструментів OpenAI.

Закон дозволяє людям використовувати захищені авторським правом матеріали для створення нового контенту або його коментування, наприклад, відео YouTube. Однак такі сфери, як код, є юридичною сірою зоною, оскільки ШІ не вказує на авторство.

Генеративні мережі можуть використовуватися недобросовісними студентами для написання текстових робіт. Чат Quillbot дозволяє перефразувати машинний текст, подібний до того, що зазвичай пишуть студенти. Ця технологія може працювати зі звичайними, роботами, набраними на комп'ютері, а не тільки з тими, що створені за допомогою ChatGPT. Можливо, розробникам знадобитися інтегрувати «водяні знаки» в код боту, щоб відстежувати таку роботу. Ще одним вирішенням цієї проблеми є відстеження по темах. При цьому варто відзначити недостатність теоретичної та практичної бази досліджень даного напрямку, як наслідок, існує висока ймовірність помилок у виконанні алгоритмів штучного інтелекту.

Перехід на рукописні роботи не панацея, наприклад, університет Сіднея запропонував приймати від студентів тільки рукописні роботи, але один зі студентів прикріпив ручку до 3D-принтера і роздрукував роботу, створену ChatGPT.

Підводячи підсумок: переваги ШІ незаперечні, але до них необхідно виробити відповідальне ставлення. Зокрема, щоб запобігти отриманню правдоподібним, але помилковим відповідям, потрібно використовувати інші методи перевірки текстових завдань або відмовитися від письмових робіт, зосередившись на усних. Викладачі повинні знати про можливі варіанти використання ШІ, в тому числі з метою списування, і стежити за використанням здобувачами освіти електронних пристроїв. Поява нейронних помічників і контроль за їх використанням сприяє розвитку систем, де розуміння і розпізнавання даних здійснюється завдяки не тільки «запам'ятовуванню» вихідної інформації, але і її «розумної» інтерпретації та переосмислення.

Завдання використання ШІ в освіті – покращити педагогічну роботу за рахунок активного використання інноваційних підходів та технологій штучного інтелекту для підготовки фахівців, що володіють не лише професійними, а й цифровими навичками, лідерів у своїй галузі. Відмовитися від технологій штучного інтелекту наразі неможливо, скоріше нейронні мережі конкуруватимуть між собою, а для викладачів також з'явиться помічник ШІ, який допоможе вибудовувати інші освітні відносини.

Нейромережі здатні аналізувати голос студента під час онлайн-занять і підтверджувати, що це саме той студент, також можна виявити, які труднощі він відчуває, і за допомогою нейронної мережі задати йому додаткові питання і заповнити прогалини.

Хоча вищезгадані проблемні аспекти використання ШІ є цілком передбачуваними, впровадження систем ШІ в багато сфер людської діяльності не може не торкнутися таких аспектів, як етичні та моральні принципи. Сьогодні ситуація така, що ШІ в його нинішньому вигляді часто є лише програмним середовищем або конкретною фізичною реалізацією рефлексивного мислення. Важливо, щоб створювалося щось інше, ніж інтелект. Однак важливість і потенціал реалізації таких ідей на практиці через реалізацію всіх існуючих наукових можливостей стає очевидним

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Neha K. Role of Artificial Intelligence in Education. Alochana Chakra Journal. 2020; Vol. IX, Issue IX: 305–309.
2. Agomuoh F. Google turns to AI as it lays off 12,000 employees. Digital Trends. 2023. Available at: <https://www.digitaltrends.com/computing/google-rushes-chatgpt-rival-among-a-round-of-12000-layoffs/>
3. Marr B. How Is AI Used in Education – Real World Examples of Today and a Peek into the Future. 2021. Available at: bernardmarr.com/how-is-ai-used-in-education-real-world-examples-of-today-and-a-peek-into-the-future/#:~:text=AI%20can%20help%20break%20down
4. Drapkin A. Microsoft Teams Premium Launched With ChatGPT for Meetings. Tech.co. 2023. Available at: <https://tech.co/news/microsoft-teams-premium-chatgpt>
5. Smith A. What is ChatGPT? And will it steal our jobs? Context. 2023. Available at: <https://www.context.news/ai/what-is-chatgpt-and-will-it-steal-our-jobs>

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

*Павлович Максим Юрійович,
студент*

Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ПОЛОНУ ДЛЯ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ.

Полон є надзвичайно травматичною подією для людини, оскільки пов'язаний з тривалим перебуванням в умовах ізоляції, обмеження свободи, фізичного та психологічного насильства. Учасники бойових дій, які опинилися в полоні, зазнають глибоких психотравмуючих впливів, що призводять до стійких порушень психічного здоров'я та соціальної адаптації після повернення до мирного життя[1].

Перебування в умовах полону супроводжується хронічним стресом внаслідок невизначеності, нестачі їжі та води, антисанітарії, фізичних тортур, погроз та принижень. Це призводить до глибоких порушень особистісної структури, деформації світогляду та ціннісних орієнтацій.

Після повернення з полону у переважній більшості колишніх військовополонених спостерігаються ознаки посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Характерні симптоми ПТСР - нав'язливі спогади про психотравмуючу ситуацію, кошмарні сновидіння, емоційне оніміння, уникнення будь-яких нагадувань про травматичну подію.

Також поширені тривожність, депресія, підвищена збудливість, порушення сну, суїцидальні думки. Спостерігається соціальна дезадаптація - відчуженість, недовіра до оточення, уникнення соціальних контактів, нездатність налагодити емоційні зв'язки.

Особливо гостро постає проблема сімейної дезадаптації та соціальної ізоляції колишніх військовополонених. Нерідко трапляються випадки розлучень через неможливість налагодити стосунки з дружиною/чоловіком після тривалої розлуки[2].

Для реабілітації учасників бойових дій, що зазнали полону, необхідне комплексне медико-психологічне відновлення. Провідну роль відіграє психотерапія, спрямована на подолання наслідків психотравми, відновлення цілісності особистості, нормалізацію емоційного стану та соціальної поведінки.

Важливим є створення сприятливого соціального середовища, яке з розумінням і співчуттям поставиться до проблем колишнього полоненого. Потрібна підтримка з боку родини, друзів, громадських організацій для успішної реінтеграції в суспільство[3].

Отже, наслідки психотравмуючого досвіду полону потребують тривалої комплексної реабілітації учасників бойових дій за участі медиків, психологів, соціальних працівників та громадськості. Лише за умови системної реабілітації можливе максимальне відновлення особистісного і соціального функціонування колишніх військовополонених.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій : метод. посіб. / З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. Лазос та ін. ; за ред. З. Г. Кісарчук. Київ : Логос, 2015. 207 с.
2. Артеменко А., Батаєва К. Мілітарна ідентичність та соціальна адаптація ветеранів АТО/ООС : монографія. Харків : Вид-во ХГУ «НУА», 2022. 192 с.
3. Герман Д. Психологічна травма та шлях до видужання. Львів : Вид-во Старого Лева, 2015. 416 с.

Пономаренко Валерія Віталіївна,
студентка

Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

ПРОЦЕС ПСИХОЛОГІЧНО ОРГАНІЗОВАНОГО ТА ПОСТУПОВОГО ВІДНОВЛЕННЯ ОСІБ, ЩО БРАЛИ УЧАСТЬ У БОЙОВИХ ДІЯХ ТА ЇХ АДАПТАЦІЯ ДО СОЦІАЛЬНОГО ЖИТТЯ

Участь у бойових діях має значний вплив на психіку людини. Під час війни людина переживає сильні психологічні травми: страх за власне життя та життя побратимів, втрати товаришів, жорстокість і насильство, які змінюють її світосприйняття, погляди, стосунки, поведінку.

У багатьох колишніх військових після демобілізації спостерігаються різноманітні психічні розлади: посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія, тривожні розлади, розлади адаптації. Ці розлади значно ускладнюють повернення до мирного життя та реінтеграцію у соціум. Тому процес реабілітації комбатантів має комплексний, поетапний характер і потребує залучення фахівців різного профілю: медиків, психологів, соціальних працівників[3].

Першим етапом є медична реабілітація, що полягає у лікуванні отриманих під час війни травм і захворювань. Наступним важливим компонентом є психологічна реабілітація, яка має на меті подолання наслідків психотравм, відновлення психічного здоров'я та адаптаційних можливостей постраждалих.

Вона включає індивідуальне та групове психологічне консультування, когнітивно-поведінкову терапію, методи арт-терапії, тілесно орієнтовані підходи. Важливо правильно підібрати комплекс реабілітаційних заходів для кожного постраждалого з урахуванням ступеня ураження та індивідуальних особливостей.

На етапі соціальної адаптації учасники бойових дій отримують допомогу у працевлаштуванні, забезпеченні житлом, вирішенні побутових проблем[2]. Це дозволяє їм поступово адаптуватися до умов мирного життя, відновити соціальний статус.

Процес психологічної реабілітації учасників бойових дій має низку особливостей[1]:

1. Індивідуальний підхід. Кожна людина переживає травматичний досвід по-своєму, тому потребує індивідуально підібраних методів психологічної допомоги.
2. Поступовість. Процес реабілітації має бути розбитий на невеликі етапи з поступовим збільшенням психологічного навантаження.
3. Групова робота. Групова терапія дозволяє учасникам бойових дій відчувати, що вони не самотні зі своєю проблемою. Спілкування з людьми, які пережили подібний досвід, має терапевтичний ефект.
4. Залучення рідних. Підтримка з боку родичів є важливим чинником успішної реабілітації, тому їх треба залучати до цього процесу.
5. Відновлення почуття безпеки. Травмованій людині важко почуватися в безпеці у звичайних умовах. Тому треба створити атмосферу довіри, спокою, захищеності.

6. Формування позитивної життєвої перспективи. Потрібно допомогти комбатанту побудувати реалістичні плани на майбутнє, відновити життєві цілі.

Отже, психологічна реабілітація учасників бойових дій – це тривалий, поетапний процес, що вимагає комплексного, індивідуально орієнтованого підходу. Його успішність залежить від правильного підбору методів психокорекційної роботи, а також створення сприятливих умов у суспільстві для реінтеграції ветеранів війни. Надання своєчасної професійної психологічної допомоги дозволяє мінімізувати негативні наслідки бойового стресу і повернути людей до конструктивного, повноцінного життя.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Психологічна робота з військовослужбовцями – учасниками АТО на етапі відновлення : метод. посіб. / Коkun О. М., Агаєв Н. А., Пішко І. О., Лозінська Н. С., Остапчук В. В. – К. : НДЦ ГП ЗСУ, 2017. – 282 с
2. Блінов О. А. Соціально-психологічні основи реабілітації в соціальній роботі : практикум / О. А. Блінов. – К. : НАУ, 2013. – 80 с.
3. Психологічна робота з військовослужбовцями – учасниками АТО на етапі відновлення : метод. посіб. / Коkun О. М., Агаєв Н. А., Пішко І. О., Лозінська Н. С., Остапчук В. В. – К. : НДЦ ГП ЗСУ, 2017. – 282 с

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

*Дудка Тетяна Юріївна,
доктор педагогічних наук, завідувач кафедри туризму та
соціально-гуманітарних дисциплін,
Алексєєнко-Лемовська Людмила Владиславівна,
кандидат педагогічних наук, професор кафедри туризму та
соціально-гуманітарних дисциплін,
Соломчак Христина Орестівна та
Мельниченко Олена Василівна,
доктори філософії, доценти кафедри
туризму та соціально-гуманітарних дисциплін.
Міжнародний європейський університет.*

ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННА СПРАВА: ПРАКЛАДНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Розвиток готельно-ресторанної справи визначається рівнем розвитку економіки, політики, науки і техніки. У процесі суспільного розвитку дедалі більше зростала потреба у переміщенні осіб на значні відстані, у проживанні та харчуванні у місцях віддалених від постійного місця проживання. Зростання економічного добробуту суспільства у свою чергу позначилося й на виборі та якості послуг, що надаються сьогодні широкому колу споживачів туристичної галузі.

На сьогодні, готельно-ресторанна справа характеризується жорсткою конкуренцією на ринку, яка обумовлена бурхливим розвитком сфери послуг. У зв'язку з цим, розгляд її ролі, визначення основних проблем ринку готельно-ресторанних послуг та шляхів їх розв'язання є актуальним на сучасному етапі розвитку.

Готельно-ресторанна справа нині стимулює розвиток суміжних галузей господарства (насамперед будівництва та торгівлі), сприяє приросту нових робочих місць. Встановлено, що для обслуговування 10 осіб, які проживають у готелі та обслуговуються у місцевому ресторані, необхідно створити додатково п'ять робочих місць, три з яких пов'язані безпосередньо з наданням готельних послуг, два – ресторанных.

Готельно-ресторанна індустрія активно впливає на економіку туристичної локації (міста, регіону), стимулюючи тим самим активний розвиток сфери послуг. У сумарному результаті, ступінь такого впливу та економічна ефективність за визначених умов оцінюється за допомогою математичних моделей, що базуються на реальних статистичних даних обраного регіону. Необхідні дані профільні фахівці отримують за допомогою маркетингових груп, які безпосередньо займаються питаннями дослідження ринку готельних та ресторанных послуг на території тієї чи іншої країни світу. Подібні дослідження дозволяють визначити тенденції розвитку готельно-ресторанного бізнесу,

що лімітують «проблемні» питання та уможливлюють прийняття ефективних рішень що їх вирішення.

Готельно-ресторанна справа, як економічне явище, виступає водночас як продукт та послуга, які не можуть нагромаджуватися та експортуватися. Досліджуване сприяє перерозподілу національного доходу на користь країн, що спеціалізуються в готельно-ресторанному бізнесі; поєднується з усіма галузями господарства та видами суспільної діяльності.

Розвиток готельно-ресторанної індустрії водночас обумовлює різноманіття форм організації. Найбільш характерними типами управління є оренда, управління за контрактом, управління через договір франчайзингу.

Досліджувана нами галузь сьогодні трансформувалася на складну, комплексну сферу професійної діяльності, спрямовану на задоволення потреб цілого ряду ділової клієнттури (туристів, ділових людей та ін.).

Водночас, незважаючи на значні обсяги розвитку готельно-ресторанної справи у світі, основними проблемами готельно-ресторанної індустрії на сучасному етапі розвитку залишається: дефіцит кваліфікованих кадрів, нестача готельного фонду середнього класу «три зірки», недосконале законодавство щодо регулювання ринку готельних та ресторанних послуг та інші. Для вирішення зазначених проблем необхідна злагоджена взаємодія держави та приватного сектору на засадах спрощення процедури реєстрації готельних та ресторанних об'єктів, підтримки інвестиційних проектів, здійснення законної та прозорої діяльності.

СОЦІАЛЬНІ НАУКИ

Юлія Якущенко,

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 231 Соціальна робота*

Науковий керівник: Алла Рижанова,

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри соціальної роботи та менеджменту СКД.

Сумський державний педагогічний університет ім. А.С.Макаренка

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРОГРАМ У РОБОТІ З БЕЗРОБІТНИМИ

Проблема безробіття залишається актуальною в сучасному світі. Незалежно від країни чи регіону, безробіття має значний вплив на економіку, суспільство та життя людей. Надаючи соціальну допомогу цій категорії населення, з одного боку, держава забезпечує їм належний рівень життя та соціальну підтримку, а з іншого боку це досить значні витрати з державних бюджетів. Саме тому постає питання ефективного використання ресурсів, що в свою чергу дозволить зменшити обсяг витрат та більш якісно і ефективно допомагати безробітним у працевлаштуванні. В Україні робота з безробітними, полягає у наданні різноманітних соціальних послуг безробітним Державним центром зайнятості та виплати соціальної допомоги. За статистичними даними Державного центру зайнятості, станом на 1 червня 2023 року, статус безробітного в Україні мали 119,2 тис. осіб [1]. Порівняно з попереднім роком (станом на 1 червня 2022 року статус безробітного мали 311,0 тис. осіб [2]), кількість безробітних зменшилась, проте залишається досить великою. На основі цього, виникає потреба у вдосконаленні системи роботи з безробітними. Прикладом для наслідування, є успішний досвід використання зарубіжними країнами у роботі з безробітними – різноманітних соціальних програм. Оскільки завдяки цьому, США, Республіка Корея, Болгарія та іншим країнам, вдається скоротити кількість безробітного населення.

Результативними та актуальними в США є консультативні програми для безробітних. Ці програми створені на основі ідеї неперервної освіти та передбачають надання консультацій у пошуку роботи, напрацювання моделей бажаної поведінки безробітних, допомогу в соціалізації безробітних під час кар'єрного зростання, допомогу у виборі професії, напрацюванні необхідних навичок, розкритті та розвитку таланту, допомога у досягненні поставлених цілей. Також існують програми з навичок планування власного майбутнього, раціонального використання часу та інші. Завдяки широкому спектру тематик програм, консультативним центрам, що реалізують такі програми, вдається залучити велику кількість безробітних. Американська практика використання соціальних програм у роботі з безробітними, довела, що одноразове консультування безробітних не є ефективним. Слід застосовувати довгострокові програми, які матимуть багатокомпонентний зміст. Розглянемо найбільш відому у

США програму «Життєво необхідні навички» (Life Skills Program), що розроблена професором Колумбійського університету – В. Адкінсом. Відповідно до змін у суспільстві, програма постійно модифікується та удосконалюється. Метою цієї програми є допомога безробітним в усвідомленні проблем та набуті необхідних навичок для їх подолання. Компонентами також є розвиток необхідних вмінь, зокрема:

- ухвалювати рішення;
- робити вибір;
- розв'язувати конфліктні ситуації;
- підвищувати самооцінку;
- ефективно комунікувати;
- бути відповідальним.

Програма є комплексною, що містить 10 мультимедійних уроків, близько 265 відео та аудіо уроків, навчально-методичну літературу, зокрема й робочі зошити для безробітних. Завдяки такому поєднанню технологій донесення інформації, вдалось досягнути адаптації різних категорій безробітних до процесу консультування та вимог сучасного суспільства. Також програмою передбачено курси для фахівців, що надають консультації в рамках цієї програми [3].

Також ефективною є програма «Планування зайнятості», що реалізується в США Департаментом розвитку робочої сили, на основі гранту отриманого від Міністерства праці США. Вона розрахована на осіб пенсійного та передпенсійного віку. Метою є допомога у пошуку роботи, яка б відповідала індивідуальним особливостям, інтересам та потребам людей старшого віку. До надання консультацій безробітним в рамках цієї засади запрошують волонтерів, з числа колишніх психологів, соціальних працівників та педагогів, що готові працювати на громадянських засадах, проте для них також є навчання з основ консультування в рамках програми [4].

Уряд Республіки Корея від початку розвитку економіки країни, проводить політику, що має на меті підвищити конкурентоспроможність фахівців на світовому ринку. Однією з основних інструментів реалізації такої політики є програма «2+1». Вона має на меті реорганізацію технічних шкіл, а в основу покладена модель «навчання-праця», що поєднує теоретичне навчання учнів у закладі освіти та практичне здобуття навичок на виробництві. Завдяки цій програмі уряду вдалось: адаптувати студентів до умов праці, шляхом здобуття ними практичних навичок на виробництві; скоротити кількість безробітних серед молоді, оскільки після закінчення навчання вони вже мали досвід та могли працювати на виробництвах; підвищити якість освіти майбутніх фахівців; підготовка студентів відповідно до вимог ринку праці. Програма «2+1» є інструментом інтеграції освітнього та промислового секторів, що в свою чергу забезпечує успішну адаптацію молодих фахівців до умов праці і є передумовою успішного працевлаштування. Тобто ця програма працює на випередження, завдяки її впровадженню уряд скорочує кількість безробітної молоді [5].

Ефективною та результативною також є національна програма уряду Болгарії «Від соціальної допомоги до трудової діяльності». Вона була започаткована як проєкт ПРООН у 2002 році, оскільки на той час у цій країні почала широко поширюватись проблема безробіття. Основним виконавцем є Служба зайнятості. Сама ж програма ухвалюється Міністерством праці та соціальної політики, а фінансується з державного бюджету. Метою програми є повернення громадян до активної трудової діяльності з

числа: безробітних, що перебувають на обліку тривалий період, представників національних меншин та осіб без освіти або з низьким рівнем кваліфікації. Задля досягнення мети, передбачається надання підтримки у реалізації національної політики, шляхом створення субсидованих робочих місць для соціально вразливих категорій населення. Хоча ця програма й вважається найефективнішою в Болгарії, проте варто розуміти, що в рамках цієї програми передбачається працевлаштування безробітних вразливих категорій не на постійну роботу, а на тимчасову. Тобто програма дозволяє мінімізувати вплив проблеми на життя безробітних, а не вирішити її [6].

У ході дослідження зарубіжного досвіду використання соціальних програм у роботі з безробітними було виявлено, що ці програми мають значний потенціал для зниження рівня безробіття та покращення соціально-економічного становища безробітних осіб. Різноманітність застосованих підходів та інноваційних рішень сприяє ефективному впровадженню цих програм у практику. Успіх соціальних програм у роботі з безробітними залежить від комплексного підходу, врахування особливостей ринку праці, демографічної ситуації та потреб цільової аудиторії. Серед ключових факторів успіху, можна виділити належну організацію та координацію роботи між державними органами, неприбутковими організаціями та бізнес-сектором.

Також важливою умовою ефективного впровадження соціальних програм є підтримка громадськості та інформованість суспільства про переваги цих заходів. Своєчасний зворотній зв'язок та аналіз результатів програм дає змогу удосконалювати їх та адаптувати під змінні умови. Досвід інших країн підтверджує, що соціальні програми, спрямовані на підтримку безробітних, можуть стати ефективним інструментом соціальної політики, сприяючи стабільності соціально-економічного розвитку та зменшенню кількості безробітних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ситуація на ринку праці та діяльність Державної служби зайнятості у січні - травні 2023 року. Державний центр зайнятості. URL: https://www.dcz.gov.ua/sites/default/files/infofiles/05_sytuaciya_na_rp_ta_diyalnist_dsz_2023.pdf (дата звернення: 03.07.2023).
2. Ситуація на ринку праці та діяльність Державної служби зайнятості у січні-травні 2022 року. Державний центр зайнятості. URL: https://www.dcz.gov.ua/sites/default/files/infofiles/05_sytuaciya_na_rp_ta_diyalnist_dsz_2022_.pdf (дата звернення: 03.07.2023).
3. Adkins Life Skills. Adkins Life Skills. URL: <http://www.adkinslifeskills.org/index.shtml> (date of access: 11.07.2023).
4. Бідок Н. Консультаційні програми для безробітних у США. *Studies in Comparative Education*. 2010. № 1-2. URL: <http://pps.udpu.edu.ua/article/view/18084/15831> (дата звернення: 11.07.2023).
5. Карбовська Л. Досвід зарубіжних країн щодо регулювання попиту і пропозиції на ринку праці фахівців з вищою освітою. *Наукові праці МАУП*. 2014. № 42(3). С. 184–188. URL: http://journals.maup.com.ua/journal/42_2014/7.pdf (дата звернення: 29.07.2023).
6. Досвід Болгарії у формуванні та впровадженні політики житлових субсидій та заохочення до працевлаштування одержувачів соціальної допомоги. *CASE Україна Центр соціально-економічних досліджень*. URL: <https://cost.ua/content/uploads/2011/01/01bae90e21a867b100510df7a94bad70.pdf> (дата звернення: 29.07.2023).

ТЕХНІЧНІ НАУКИ

ЛУК'ЯНЮК С.В.,

старший науковий співробітник

Український науково-дослідний інститут

спеціальної техніки та судових експертиз

Служби безпеки України,

м. Київ

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПЕРЕДОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ВІДНОВЛЮВАЛЬНОГО ВИРОБНИЦТВА

Управління утилізацією продукції (УВП) - це важливий аспект відповідального виробництва, що стосується використаних і викинутих продуктів, компонентів і матеріалів. Його мета - максимізувати економічну та екологічну цінність при мінімізації відходів. У минулому виробники ігнорували використані продукти та їхній вплив на навколишнє середовище. Однак ситуація змінилася, що зумовлено все більшою актуальністю питання екології навколишнього середовища та вищими витратами на утилізацію. Клієнти та органи влади вимагають скорочення відходів, а законодавчі заходи та програми закупівель відіграють провідну роль у цьому процесі. Світові виробники активізуються, щоб відповісти на ці виклики, дотримуючись суворих екологічних стандартів.

Впроваджуючи екологічно чисті практики, компанії можуть перетворити проблему викинутих продуктів на можливість. Вони можуть залучити свідомих клієнтів і співробітників, пропонуючи "зелені продукти". Крім того, виробництво екологічно чистих товарів може призвести до зменшення майбутніх зобов'язань, страхових тарифів і витрат на утилізацію відходів. До того ж далекоглядні компанії можуть впливати на створення нового законодавства та уникати дорогих заходів. Більше того, викинута продукція може слугувати цінним джерелом компонентів і матеріалів.

Шлях до сталого розвитку передбачає повагу до планетарних кордонів, врахування потреб зростаючої кількості населення в умовах кліматичної кризи та втрати біорізноманіття. Інженерія повинна змістити акцент з простої еко-ефективності на ефективні рішення, які працюють в межах визначених меж забруднення. Інжиніринг життєвого циклу відіграє життєво важливу роль, і дослідження інтеграції вимог абсолютної екологічної стійкості в цільовий інжиніринг життєвого циклу є одним із актуальних питань сьогодення. Використовуючи перспективу "зверху-вниз" від екосистем і цілей сталого розвитку в поєднанні з висхідним підходом від життєвого циклу продукції, виробничі компанії можуть розробити ефективну політику УВП яка сприятиме збереженню довкілля та розвитку економіки замкнутого циклу.

У сфері виробництва радіоелектроніки останні дослідження були присвячені вдосконаленню методів відновлення та вирішенню проблем, пов'язаних зі стратегіями закінчення терміну експлуатації (EoL - End-of-Life) та процесом відновлення. Оскільки все більше компаній впроваджують повторне виробництво, з'явилися інноваційні

методи для подолання його недоліків. Постійний розвиток технологій та зусилля дослідників значно вдосконалили методи вирішення проблем повторного виробництва, тим самим підвищивши ймовірність успішного відновлення продукції після завершення терміну її використання.

У цьому контексті слід звернути увагу на тенденції, які виділяються завдяки використанню передових технологій та їхнім перевагам. Ставлячи акцент на все більшому впровадженню цифрових підходів, слід визнати, що ці тенденції пропонують більш ефективні рішення для вирішення поставлених завдань.

У сфері виробництва радіоелектроніки термін "Індустрія 4.0" позначає четверту промислову революцію, що відкриває трансформаційні цифрові технології, які змінюють традиційні виробничі структури [1]. Використовуючи ці досягнення, організації можуть ефективно керувати цифровими трансформаціями для досягнення цілей сталого розвитку. Індустрія 4.0 не лише сприяє вдосконаленню передових виробничих можливостей для виробників, але й сприяє досягненню цілей сталого розвитку [2]. Тим не менш, впровадження технологій Індустрії 4.0 створює виклики через їхню новизну, що змушує виробничі підприємства боротися з прогалинами в навичках, фінансовими обмеженнями та операційними складнощами при впровадженні ініціатив Індустрії 4.0. Важливим результатом Індустрії 4.0 є її здатність генерувати інформацію та отримувати доступ до неї в режимі реального часу, тим самим підвищуючи прозорість і зменшуючи ризики в мережі ланцюгів поставок.

У глобальному масштабі бізнес зосереджується на формулюванні стратегій сталого виробництва та споживання для зменшення негативного впливу на навколишнє середовище та соціальну сферу. Такий підхід сприяє екологічно свідомому виробництву та переробці. Зокрема, Yang та ін. [3] розкривають потенціал Індустрії 4.0 для підвищення ефективності у сфері повторного виробництва, наголошуючи на трьох ключових аспектах: інтелектуальні дані про життєвий цикл, розумні виробничі потужності та винахідливі послуги. Впровадження Індустрії 4.0 у переробку вимагає багатогранного підходу, що потребує узгоджених зусиль науково-дослідних інститутів та університетів. Ці організації поступово розкривають методології, які забезпечать успіх підприємствам Індустрії 4.0. Використання великих обсягів даних для розвитку Індустрії 4.0 ретельно вивчається науковцями [4]. Крім того, Інтернет речей (IoT - Internet of Things) стає ключовим каталізатором у рівнянні Індустрії 4.0, особливо щодо організації різноманітних процесів Індустрії 4.0. Повна інтеграція переробних підприємств в Індустрію 4.0 вимагає модернізації їхньої технологічної інфраструктури, потенційно шляхом створення цифрового технологічного каналу між виробниками та кінцевими споживачами.

У сфері виробництва радіоелектроніки роботизована автоматизація безперешкодно інтегрувалася у виробничі підприємства, поширивши свій вплив на галузі, що вимагають напруженої праці. Хоча роботи демонструють неабияку ефективність порівняно з людьми, вони мають обмежений інтелект, а також створюють проблеми з безпекою. Величезним кроком на шляху до подолання цих обмежень стала поява промислових роботів, що співпрацюють з людиною (COBOT - industrial Collaborative Robots), що ознаменувало собою трансформаційну еру для промисловості [5]. В рамках цієї парадигми люди і роботи працюють в тандемі, створюючи гармонійний робочий процес, позбавлений проблем безпеки людини-оператора. COBOT-и динамічно розподіляють

завдання: роботи виконують трудомістку і точну роботу, в той час як люди-оператори займаються завданнями, що вимагають складного людського інтелекту. Впровадження COBOT-ів у процеси відновлення має величезне значення, полегшуючи складнощі, пов'язані з такими завданнями, як розбирання, перевірка і повторне збирання.

COBOT-и займають свою нішу в сферах, які вважаються нудними, брудними, небезпечними або монотонними, що робить їх універсальними активами в різноманітних контекстах. У відновлюваному виробництві COBOT-и стають ключовими гравцями, тісно співпрацюючи з людьми-операторами для виконання різних процесів, тим самим дозволяючи людям повторювати аналогічні завдання. Етап розбирання, часто найскладніший, стикається з різноманітними проблемами через різні умови, в яких перебувають продукти з вичерпаним терміном експлуатації (EoL). Щоб вирішити цю проблему, Liu та ін. розробили “бджолиний” алгоритм, пристосований для роботизованого складання [6].

Доповнена реальність (AR - Augmented Reality) підвищує ефективність COBOT-ів, створюючи додатковий рівень інновацій [7]. Доповнена реальність відкриває потенціал для переходу до EoL-продуктів, які в іншому випадку були б відправлені на переробку, прокладаючи шлях до значних екологічних переваг. Слід зазначити, що впровадження COBOT зросло на помітні 23% між 2017 і 2018 роками, і ця тенденція продовжує зростати [8]. Таке поширення COBOT підтверджує їхню ключову роль як провідників ефективності та інновацій у сфері виробництва радіоелектроніки, що призводить до вдосконалення процесів.

Ключовим процесом відновлення, у сфері виробництва радіоелектроніки - є повторне виробництво. Воно передбачає відновлення використаної продукції до практично нових аналогів. Традиційно відновлені вироби зберігають оригінальні функції та зовнішній вигляд, проте нещодавня тенденція змінює парадигму. В рамках цієї тенденції з'являється практика модернізації продуктів, що відслужили свій термін, тим самим підвищуючи їхню продуктивність і потенційно відхиляючись від їхнього початкового вигляду. Цей зсув визнає випадки, коли продукти, що повертаються з EoL, мають надійну структурну цілісність, що робить їх головними кандидатами на відновлення, хоча і не обов'язково у вигляді копій оригінального продукту. Відновлення виробів після закінчення їхнього терміну служби забезпечує більшу гнучкість, тим самим підвищуючи перспективу успішного відновлення EoL.

Помітною особливістю цього процесу є “кастомізація” відповідно до вимог замовника, що дозволяє підвищити економічну ефективність відновлених виробів порівняно з їхніми оригінальними аналогами. Цей стратегічний вибір виробників оригінального обладнання (ОЕМ - Original Equipment Manufacturers) сприяє утриманню клієнтури. Зокрема, коли відновлена продукція демонструє вищі експлуатаційні характеристики та конкурентні ціни, вона створює альтернативу новим продуктам, потенційно кидаючи виклик попиту на нові товари. Як приклад, 50-кубовий мотоцикл може перетворитися на 100-кубову модель шляхом відновлення, що підкреслює масштаби модернізації в цьому контексті.

Адитивне виробництво (AM - Additive Manufacturing) змінює правила гри у відновленні. Лазерне AM, це передова технологія, яка підвищує точність і покращує

результати, полегшуючи складне відновлення деталей [9]. Часто сильно зношені вироби EoL потребують нетрадиційних методів заміни. І тут АМ відіграє ключову роль, ефективно вирішуючи цю задачу. Крім того, сфера застосування АМ продовжує розвиватися, виходячи за рамки своїх початкових обмежень, і знаходить цінну нішу у відновленні, особливо для деталей складної конфігурації. Зокрема, методи АМ, такі як DED (Direct Energy Deposition) і порошкове плавлення (PBF) для металів, набирають популярності, роблячи значний внесок у відновлювану економіку.

АМ, особливо лазерний АМ, має значно кращі показники щодо зменшення впливу на навколишнє довкілля, оскільки має нижчий відсоток викидів газів порівняно з традиційними технологіями виробництва. Його застосування виходить за рамки відновлення і поширюється на ремонт, реконструкцію та технічне обслуговування, охоплюючи цілісну роль. Зокрема, Aziz та ін. підкреслюють потенціал III-оптимізованого (III - штучний інтелект) вдосконалення компонентів з вичерпаним терміном служби в контексті відновлення і ремонту з підтримкою АМ [10]. Ця конвергенція обіцяє розвивати відновлювану економіку, відстоюючи сталі практики.

З появою Індустрії 4.0 нові методології сприяють вдосконаленню виробництва. Ця еволюція позитивно відбивається на переробці, підкреслюючи необхідність "проектування для переробки" на етапі виробництва, що згодом впливає на саму переробку. Розумне переозброєння, підкріплене Індустрією 4.0, узгоджується з ідеєю сталого розвитку, охоплюючи економічні, соціальні та екологічні аспекти, відомі як "потрійний результат" [11]. Така синергія проявляється по-різному, починаючи від сприяння сталому підприємництву та спільній роботі і закінчуючи прийняттям філософії дизайну, придатної до розбирання, обслуговування, відновлення та сталості.

В рамках екосистем розумного відновлення в режимі реального часу спільні, інтелектуальні, розподілені механізми прийняття рішень і управління керують заводським обладнанням, керуючись гнучкістю, масштабованістю, можливістю реконфігурації та діагностики. Ці атрибути відповідають першочерговій вимозі безпеки оператора у відповідь на віддалені команди. У цих складних мережах різноманітні дані об'єднуються, охоплюючи дані про продукцію, відновлення, процеси, логістику та бізнес-дані, що сприяє створенню комплексної взаємопов'язаної системи, готової до оптимізації відновлення. Така синхронізація підвищує ефективність, розв'язуючи такі проблеми, як ідентифікація продукції, початкове планування виробництва, історія життєвого циклу та оцінки користувачів.

В основі інтелектуального відновлення лежить динамічний процес прийняття рішень, що дозволяє вилучати продукцію на будь-якій стадії її життєвого циклу. Така превентивна стратегія забезпечує усунення дефектів до того, як продукція розпочне свій життєвий цикл.

Центральним елементом цієї системи є система прийняття рішень щодо розумного відновлення (SRDM - Smart Remanufacturing Decision-Making), яка використовує такі передові технології, як штучний інтелект (III), Інтернет речей, великий об'єм даних та машинний зір. Ця система визначає продукти, які можуть бути вилучені з ланцюга постачання, пропонуючи маршрути для ремонту, реконструкції, переробки або утилізації. Слід зазначити, що перевага надається відновленню та ремонту. Виявлення дефектів відбувається за допомогою пристроїв класифікації дефектів (DCD - Defect Classification

Devices), які у свою чергу надають рекомендації сектору моніторингу, щодо вилучення продукції. Алгоритмічні рішення, розроблені Tseng та ін. [12], пропонують стратегічні вказівки для розбирання на основі даних, отриманих за допомогою SRDM.

Підводячи висновки, слід зазначити, що лазерний АМ, відомий своєю екологічністю, розвивається як трансформаційне рішення, що виходить за рамки традиційних методів виробництва. Впровадження в технології відновлення доповненої реальності відкриває нові перспективи, розширюючи можливості COBOT. А завдяки Індустрії 4.0 повторне виробництво пожинає плоди вдосконалення промисловості, сприяючи ідеалам відновлювальної економіки. У міру розвитку процесу "розумного" відновлення спостерігається його гармонійне узгодження з основними принципами сталого розвитку та участь у динамічній взаємодії передових технологій та екологічної відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Telukdarie A., Buhulaiga E., Bag S., Gupta S., Luo Z. Industry 4.0 implementation for multinationals. *Process. Saf. Environ. Prot.* 2018, 118, pp.316–329.
2. De Sousa Jabbour, Jabbour C., Godinho-Filho M., Roubaud D. Industry 4.0 and the circular economy: A proposed research agenda and original roadmap for sustainable operations. *Ann. Oper. Res.* 2018, 270, pp.273–286.
3. Yang S., Raghavendra M., Kaminski J., Pepin H. Opportunities for industry 4.0 to support remanufacturing. *Appl. Sci.* 2018, 8, p.1177.
4. Xu F., Li Y., Feng L. The influence of big data system for used product management on manufacturing–remanufacturing operations. *J. Clean. Prod.* 2019, 209, pp.782–794.
5. Franklin C.S., Dominguez E.G., Fryman J.D., Lewandowski M.L. Collaborative robotics: New era of human–robot cooperation in the workplace. *J. Saf. Res.* 2020, 74, pp.153–160.
6. Liu J., Zhou Z., Pham D.T., Xu W., Ji C., Liu Q. Robotic disassembly sequence planning using enhanced discrete bees algorithm in remanufacturing. *Int. J. Prod. Res.* 2018, 56, pp.3134–3151.
7. Gallala, A.; Hichri, B.; Plapper, P. Survey: The evolution of the usage of augmented reality in industry 4.0. *IOP Conf. Ser. Mater. Sci. Eng.* 2019, 521, p.12017.
8. Müller-Abdelrazeq S.L., Schönefeld K., Haberstroh M., Hees F. *Interacting with Collaborative Robots—A Study on Attitudes and Acceptance in Industrial Contexts*; Springer: Cham, Switzerland, 2019, pp.101–117.
9. Kandukuri S., Günay E.E., Al-Araidah O., Okudan Kremer, G.E. Inventive solutions for remanufacturing using additive manufacturing: ETRIZ. *J. Clean. Prod.* 2021, p.305.
10. Leino M., Pekkarinen J., Soukka R. The role of laser additive manufacturing methods of metals in repair, refurbishment and remanufacturing—Enabling circular economy. *Phys. Proc.* 2016, 83, pp.752–760.
11. Geissdoerfer M., Savaget P., Bocken N., Hultink E.J. The circular economy a new sustainability paradigm? *J. Clean. Prod.* 2017, 143, pp.757–768.
12. Tseng H.E., Chang C.C., Lee S.C., Huang Y.M. Hybrid bidirectional ant colony optimization (hybrid BACO): An algorithm for disassembly sequence planning. *Eng. Appl. Artif. Intell.* 2019, 83, pp.45–56.

МОВЧАН К.О.,
*старший науковий співробітник
Український науково-дослідний інститут
спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України,
м. Київ*

ТЕНДЕНЦІЇ АДАПТАЦІЇ ТЕХНОЛОГІЇ ДРОНІВ У СУЧАСНИХ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТАХ

У нинішню епоху світ зіткнувся зі значним глобальним викликом у вигляді військових конфліктів, які глибоко впливають на людське життя, економіку та промисловість. Для подолання цієї кризи існує нагальна потреба в інноваційних технологіях на полі бою, і одним з найбільш перспективних досягнень є використання безпілотних літальних апаратів (БПЛА) або дронів. Оснащені найсучаснішими функціями, такими як штучний інтелект (ШІ), машинне навчання (ML) і глибокі нейронні мережі (DNN), ці сучасні дрони змінюють парадигму ведення військових конфліктів.

У контексті військових конфліктів БПЛА відіграють вирішальну роль у мінімізації контактів між людьми, що має важливе значення для забезпечення безпеки та ефективності військових операцій. Зменшуючи необхідність участі людини в ризикованих ситуаціях, дрони допомагають контролювати і пом'якшувати поширення бойових дій. Крім того, вони виявляються високоефективними в управлінні та моніторингу мобільності на полі бою, забезпечуючи стратегічний територіальний контроль і запобігаючи непотрібному скупченню людей.

Сьогодні для боротьби з викликами у воєнних конфліктах здебільшого застосовуються наступні інноваційні технології, які включають блокчейн [1, 2], додатки для смартфонів [3], сенсорні датчики [4], штучний інтелект (ШІ) [5], роботів [6], глибоке навчання (DL — deep learning) [7], віртуальну реальність (VR — virtual reality) [8] і периферійні комп'ютерні технології [9]. Кожна з цих технологій надає унікальні можливості на полі бою і сприяє підвищенню ефективності військових операцій.

Технологія блокчейн набуває значного поширення в різних галузях, пропонуючи децентралізоване зберігання даних і підкреслюючи її надійність. У військовій сфері інтеграція блокчейну може значно покращити рівень безпеки. Забезпечуючи безпечну передачу даних, ця технологія зменшує вірогідність перехоплення даних. Завдяки своїм унікальним особливостям децентралізації та відстежуваності, блокчейн забезпечує прозорість, незмінність і безпеку при зборі та аналізі даних. Однак, поряд з перевагами, слід враховувати деякі обмеження. Так масштабованість залишається проблемним питанням, оскільки дрони можуть мати обмежені обчислювальні можливості і пам'ять, а збільшення кількості транзакцій може призвести до великого мережевого трафіку.

Технології інтегровані з натільними датчиками, що носяться на тілі людини, мають різноманітне застосування у таких сферах, як фітнес, охорона здоров'я. У контексті військових конфліктів ці пристрої досліджувались на предмет їхнього потенціалу у виконанні різних завдань, таких як пошук і порятунок та ідентифікація особи.

Інтеграція натільних датчиків з технологією безпілотників пропонує розумну систему збереження життя та здоров'я, як військовим так і цивільним. Наприклад, такі датчики, як розумні браслети, підключені до Інтернету, можна використовувати для відстеження, моніторингу людей та проводити збір даних за допомогою безпілотників. Зібрані дані потім аналізуються і обробляються за допомогою багаторівневої системи, у якій у свою чергу використовуються тепловізійні зображення, датчики руху і датчики, які кріпляться на людині.

Однак, для повного використання потенціалу натільних пристроїв необхідно усунути кілька обмежень. Розробка прототипів, прийнятність для споживачів, безпека, етика і проблеми з великими обсягами даних – це деякі питання, які потребують уваги для підвищення практичності і функціональності таких технологій.

Іншою перспективною технологією є штучний інтелект (ШІ). Штучний інтелект – це потужний інструмент, який дозволяє комп'ютерам мислити, навчатися і робити прогнози. Його інтеграція з дронами і робототехнікою в різних сферах військової справи широко досліджується. В умовах воєнних конфліктів ШІ може відігравати вирішальну роль у прогнозуванні закономірностей, аналізі статистичних даних і підтримці усіх родів військ на всьому театрі бойових дій.

Потенціал ШІ вивчається у різноманітних дослідженнях і розробках моделей на основі ШІ. Використовуючи аналітику великих даних і периферійні обчислення, ШІ дає дронам можливість ефективно збирати і обробляти величезні обсяги даних. Дрони зі штучним інтелектом успішно використовуються для відстеження місць розташування противника, моніторингу територій і надання суттєвої підтримки передовим частинам у своєчасному виявленні та знищенні небезпечних цілей.

Здебільшого використовується поєднання ШІ та Інтернету речей. Ця система включає тепловізійні камери, інтегровані в шоломи, алгоритми ШІ для обробки зображень і дрони для розвідки та нейтралізації.

Слід визнати, що технологія ШІ, інтегрована з безпілотниками, являє собою потужний підхід до вирішення складних задач. Використовуючи прогностичні можливості штучного інтелекту та аналіз даних, дрони можуть ефективно підтримувати війська на лінії фронту, відстежувати гарячі точки і здійснювати превентивні заходи.

В останніх досягненнях у сфері використання безпілотників є віртуальна реальність (VR — virtual reality), яка відіграє ключову роль у забезпеченні точних і ефективних маніпуляцій у повітрі. У цьому сенсі часто постає потреба точного дистанційного керування та ефекту присутності для ювелірного і точного виконання завдання. Однак при маніпуляціях у повітрі виникають проблеми, пов'язані з делікатними і точними рухами, необхідними наприклад для роботизованої руки, що призводить до потенційних аварій через затримку даних з камери, вузьке поле зору і розмиті зображення через динаміку дрона.

Для вирішення цих проблем розробляються новаторські системи телеуправління, які використовують можливості віртуальної реальності. Одна з реалізацій такої системи представляє собою БПЛА, оснащеного роботизованою рукою 4-DoF і вбудованими датчиками. Інноваційний VR-додаток представляє оператору цифрового двійника дрона і віддаленого оточення через дисплей, встановлений на голові (HMD – head-mounted display). Цей ефект занурення дозволяє оператору контролювати положення роботизованої руки і

захвату за допомогою VR-трекерів, які одягаються на руку, і рукавички з вібротактильним зворотним зв'язком. Важливо, що дані управління безперешкодно передаються в реальному часі з віртуальної реальності на реального робота. Ця технологія демонструє стабільний і надійний процес телеуправління, якому сприяла сцена віртуальної реальності. Завдяки використанню цієї передової системи телеоперацій на основі віртуальної реальності якості повітряних маніпуляцій значно покращується. Поєднання технології віртуальної реальності з безпілотниками забезпечує точний і безпечний контроль, що робить її безцінним активом під час військових конфліктів та за їх межами.

Підсумовуючи вищевикладене, можна констатувати, що використання передових технологій у БПЛА дозволяє здійснювати точне і ефективне управління, дозволяючи збирати цінну інформацію та проводити розвідку в реальному часі. Висока точність і швидкість реакції роблять їх незамінними в різних воєнних операціях. Ці передові технології допомагають уникнути непотрібних ризиків для життя військових, забезпечуючи можливість ведення операцій у небезпечних умовах та віддалених районах. БПЛА зі вбудованими сенсорами і системами штучного інтелекту спроможні здійснювати самостійний політ та виконувати завдання без прямого втручання оператора. Такі передові технології відкривають нові можливості для ведення розвідки, атак та пошуково-рятувальних операцій. Завдяки їх використанню, збільшується ефективність та результативність військових операцій, забезпечуючи перевагу в умовах активного воєнного конфлікту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Alsamhi, S.H.; Lee, B.; Guizani, M.; Kumar, N.; Qiao, Y.; Liu, X. Blockchain for decentralized multi-drone to combat COVID-19 and future pandemics: Framework and proposed solutions. *Trans. Emerg. Telecommun. Technol.* 2021, 32, p.4255.
2. Peng, Y.; Liu, E.; Peng, S.; Chen, Q.; Li, D.; Lian, D. Using artificial intelligence technology to fight COVID-19: A review. *Artif. Intell. Rev.* 2022, 55, pp.4941–4977.
3. Nasajpour, M.; Pouriyeh, S.; Parizi, R.M.; Dorodchi, M.; Valero, M.; Arabnia, H.R. Internet of Things for current COVID-19 and future pandemics: An exploratory study. *J. Healthc. Inform. Res.* 2020, 4, pp.325–364.
4. Berglund, M.E.; Duvall, J.; Dunne, L.E. A survey of the historical scope and current trends of wearable technology applications. In *Proceedings of the 2016 ACM International Symposium on Wearable Computers*, Heidelberg, Germany, 12–16 September 2016; pp. 40–43.
5. Puri, V.; Kataria, A.; Sharma, V. Artificial intelligence-powered decentralized framework for Internet of Things in Healthcare 4.0. *Trans. Emerg. Telecommun. Technol.* 2021, p.4245.
6. Xenex. Martin Health System Unveils Xenex Germ-Zapping Robot. URL: <https://www.xenex.com/resources/news/martin-health-system-unveils-xenex-germ-zapping-robot/>
7. Ramadass, L.; Arunachalam, S.; Sagayasree, Z. Applying deep learning algorithm to maintain social distance in public place through drone technology. *Int. J. Pervasive Comput. Commun.* 2020, 16, pp.223–234.
8. Smits, M.; Staal, J.B.; Van Goor, H. Could Virtual Reality play a role in the rehabilitation after COVID-19 infection? *BMJ Open Sport Exerc. Med.*, 2020, p.60.
9. Huda, S.A.; Moh, S. Survey on computation offloading in UAV-Enabled mobile edge computing. *J. Netw. Comput. Appl.* 2022, p.201.

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Kazymir I.S.,

Candidate of Philological Sciences,

Senior Lecturer,

Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University

NEWSPAPER MICROCONTEXT WITHIN THE CATEGORY OF CONTEXTUAL SYNONYMY

The present study is aimed at investigating the newspaper microcontext within the category of contextual synonymy. Studying the category of contextual synonymy based on its cognitive-subjective component, which is a mental representation of phenomenon or event, it is important to refer to the intertextual and interdiscursive contexts on the material of newspaper texts as objects of media linguistics. In our research, we propose to unify into one - intertextual-discursive context. This approach to understanding the context within the material of contextual synonymy is characterized by emergent intertextual scenarios in the form of conceptual metaphors, metonyms, metaphonyms, or periphrastic nominations. The interdiscursive context is formed on the material of media texts that broadcast political and social topics, where the recontextualization of this or that information takes place. Contextual synonyms are expressions of the intertextual-discursive context. It is rightly noted that it is the cognitive component of the complex in the discursive interaction that is the direct link between society and the text.

Understanding the context within discourse analysis is a set of synchronized knowledge of communicators about all factors and aspects of discursive semiosis, which generate textual meanings, separating text from semiosis, correlating with contextual models of the world. The interaction and intersection of the contexts of the addresser and the addressee is a condition for the realization of the discourse.

Natalia Kravchenko notes that the context arises as a result of interaction in the form of cognitive and interpretive contextual frames, which include situational models. Such an interaction takes place between a journalist and a reader [1].

Intertextuality is a characteristic feature of modern media texts. This use of intertextual elements will make it possible to convey this or that relevant information in the most efficient and most accurate way. Communication is implemented on the condition that the elements of the manifestation of contextual synonyms in the addresser and the addressee coincide. In newspaper texts, such background knowledge actualizes the situational context.

The newspaper text, which accepts this or that periphrastic nomination, is filled with an occasional lexical background, where the referent (person, phenomenon, event) receives a new associative meaning.

In connection with the fact that in the language system all elements are connected by a syntagmatic and paradigmatic connection, it is natural that the context is primarily a grammatically organized unity in which the semantics of units of all levels is realized. This

grammatical-syntactic context within individual units forms the first form of contextual semantics. Where its connection within the sentence begins, and between the sentences themselves, a condition for the semantic context formed by the text arises. Both in the grammatical and in the textual context (or, for terminological convenience, in the micro- and macro-context), the characteristics of contextual semantics are realized. The meaning of the word, which reveals the denotative content in a direct and neutral position, is fixed by the context always clearly and in the simplest way.

The situation is much more complicated with such meanings of the word, which are associated with the so-called shades, similar meanings included in the general sphere of connotation. According to W. Fleischer: ...“all indirect information in a word is denoted by the term “connotation” ... the system conditions for distinguishing lexical-semantic variants of words are indicators of the correct connection of words, and the linguistic context is able to remove the lexical ambiguity of words by expanding the lexical minimum. If the system context contains minimal lexical combinations, then the linguistic context can include whole phrases, syntactic syntagms and sentences” [2, p. 543].

It is relevant in our study to use the linguistic context while studying the distant location of the category of contextual synonymy on the example of nominative variability.

Secondary nomination, which is an inexhaustible reservoir of the development of emergent meanings, is so closely related to contextual conditions that it almost completely cannot be modeled and recorded in dictionary articles.

Contextual synonymy is observed in the newspaper micro-context from the positions of: verbal-semantic level (the realities of the newspaper micro-context are endowed with different connotative meanings); formal level (the illocutionary-marked newspaper micro-context contains metaphor, metonymy and metaphonymy); motivational level (the illocutionary-marked newspaper micro-context contains evaluative-synonymous structures in the form of contextually-synonymous pragmemes).

REFERENCES:

1. Кравченко Н. Ситуативно-подієвий аспект розуміння дискурсу. URL: https://scholar.google.es/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=jtu4L4oAAAAJ&ccstart=20&pagesize=80&citation_for_view=jtu4L4oAAAAJ:JV2RwH3_ST0C (дата звернення: 25. 07.2023).
2. Fleischer W. Konnotation und Ideologiegebundenheit in ihrem Verhältnis zu Sprachsystem und Text. - Wissenschaftliche Zeitschrift (Leipzig), 1978, N 5, S. 543.

Здирко Ірина Григорівна,
студентка IV курсу спеціальності «Початкова освіта».
Науковий керівник: Свиріпа Людмила Кирилівна,
викладач-методист.

КЗ ЛОР «Бродівський фаховий педагогічний коледж
імені Маркіяна Шашкевича»

РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В НУШ

*Навчання без роздумів – шкідливе,
роздуми без навчання – небезпечні.*
Конфуцій

У статті представлено основні проблеми та методи розвитку зв'язного мовлення молодших школярів НУШ, зосереджено увагу над розвитком зв'язного мовлення на уроках української мови. Зазначено вагомість здійснення розвитку мовлення учнів та висвітлено способи реалізації розвитку на основі матеріалу, що вивчається у 2 класі. Обґрунтовано доцільність використання технологій в практиці, що підвищує якість початкового навчання та сприяє оптимізації розвитку мовлення молодших школярів.

Ключові слова: зв'язне мовлення, діалогічне мовлення, монологічне мовлення, НУШ, комунікативна компетентність.

Метою статті є провести аналіз основних понять, пов'язаних з даною проблемою акцентуючи увагу на специфіці застосування методів розвитку зв'язного мовлення на уроках української мови.

Постановка проблеми. Сучасна система освіти зазнає значних змін, які характеризуються новим рівнем розвитку, завдяки Державному стандарту, що впроваджує концепцію НУШ. Відомо, що однією з ключових компетентностей Нової української школи є вміння спілкуватися державною мовою. Таким чином формування компетентності здійснюється шляхом роботи над основними видами мовленнєвої діяльності та зосередження уваги спеціаліста над розвитком діалогічного та монологічного мовлення молодших школярів.

На нашу думку, слід приділити увагу лінгводидактичним методам розвитку зв'язного діалогічного та монологічного мовлення, які проводяться у різноманітних формах навчання на уроках української мови в початковій школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття розвитку мовлення отримало свою актуальність ще у XX столітті, яке зуміло привернути увагу вчених для подальших досліджень, а саме Л. Паламар, В. Вахтерова. У сучасних наукових дослідженнях приділено недостатню увагу питанням мовленнєвого спілкування

особливо в початкових класах. Актуальні дослідження сучасності присвятили розвитку зв'язного мовлення такі науковці Л. І. Рибалка, О. В. Чупріна, Г. Шелехова та інші.

Метою вивчення української мови та літератури, мов та літератур відповідних корінних народів і національних меншин є формування комунікативної, читацької та інших ключових компетентностей [1].

Однією з головних цілей навчання мови є формування комунікативної компетенції, пов'язаної з оволодінням усіма видами мовленнєвої діяльності і культурою мовлення. Мовний розвиток повинен спиратися на вивчення теорії, оскільки саме теорія дає систему базових лінгвістичних знань, без яких неможливе вільне і грамотне володіння усним і писемним мовленням. У свою чергу розвиток мовлення учнів не треба відокремлювати від вивчення теоретичних відомостей про мову. Він нерозривно пов'язаний з вивченням системи мови, тому що мовлення в її усній і писемній формі – це реалізація системи мови [8, с. 19].

Тому початковий курс української мови представлений завданнями мовленнєвого розвитку молодших школярів. Як відомо формування ключової комунікативної компетентності реалізується при чотирьох змістових лініях. Особливу увагу необхідно приділяти мовленнєвій змістовій лінії, яка забезпечується формуванням в учнів початкової школи певного мовленнєвого досвіду за рахунок методично правильно підбраного матеріалу.

На уроках розвитку зв'язного мовлення значну увагу приділяється всім видам мовленнєвої діяльності. Мовленнєвий розвиток учня – надзвичайно важлива передумова для подальшого успішного навчання впродовж життя.

Щоб розвинути та удосконалити мовлення школярів потрібна щоденна клопітлива робота над оволодінням основними мовними нормами. У цій роботі головне місце посідає збагачення словникового запасу учнів. Засвоюючи нові слова, учні вчать правильно їх вимовляти, наголошувати, пояснювати значення, удосконалюючи звуковимову, яка є складовою частиною мовленнєвого розвитку, мовної культури. Мовленнєвий розвиток, якого досягли діти у початкових класах, забезпечує основу подальшого навчання і виховання молоді, зумовлює професійну діяльність дорослої людини. Школа має готувати дитину до майбутнього життя і праці. Якщо учень досконало вивчить мову, то в майбутньому зможе брати активну участь у суспільному житті країни, бо тільки у розвиненому мовленні формуються вміння користуватися новими засобами, виражати сприйняте, передавати іншим набуті знання [4, с.110].

Робота над розвитком зв'язного мовлення передбачається типовою освітньою програмою, а саме зазначається в змістовій лінії «Взаємодіємо усно». Тому вчителям важливо акцентувати увагу на змістових лініях та всебічно здійснювати розвиток школярів відповідно до програмових вимог.

Для формування комунікативної компетентності в умовах безпосереднього спілкування програма пропонує розгортати навчальну діяльність у межах змістової лінії «Взаємодіємо усно» (мовець / слухач – слухач / мовець). Ця змістова лінія передбачає залучення учнів до дій зі сприймання, перетворення, виокремлення, аналізу й інтерпретації, оцінювання та використання усної інформації в реальній мовленнєвій практиці (бесіда, дискусія у класі, мікродискусія в групі, обговорення в парі тощо). [2]

Доцільно зауважити, що відсутність сформованих мовленнєвих навичок не дозволяє школярам вільно оперувати мовними засобами для продукування зв'язних висловлювань, тобто не створює умов для розвитку вмінь мовленнєвої діяльності, а тому організація процесу розвитку мовлення наштовхується на низку нерозв'язаних проблем.

Перша проблема полягає в недостатній комунікативній спрямованості процесу мовленнєвого розвитку. Традиційна методика здебільшого спрямована на формування уявлень та нагромадження знань. У науковій та методичній літературі приділено недостатню увагу питанням мовленнєвого спілкування, створенню мовленнєвих ситуацій. Відсутність усвідомленої мотивації мовленнєвої діяльності, імітаційний характер мовленнєвих вправ не спонукає учнів до створення висловлювань.

Друга проблема – відсутність систематичності та цілеспрямованості мовленнєвого розвитку. Наявні навчально-методичні комплекти не створюють умов для взаємопов'язаної та взаємодоповнюючої роботи в усіх напрямках розвитку мовлення на кожному уроці навчання грамоти. Як наслідок, у дітей не закладаються початкові уявлення про мову як єдину сукупність мовних знаків, про мовлення як процес висловлювання своїх думок у фонетично, лексично і граматично правильній формі [3].

Вчителю варто акцентувати увагу на активному спілкуванні учнів ще з перших уроків української мови та розвивати в учнів комунікативні вміння впродовж навчання початкової ланки. Адже у процесі навчання молодші школярі залучаються до спілкування та висловлюють власні думки стосовно певного комунікативного завдання. Оволодіння рідною мовою відбувається безпосередньо під час мовлення. Тому доцільно та важливо створювати таку атмосферу навчання, яка заохочувала б до вільного висловлювання думок та залучала до активності, формування вміння надавати зворотній зв'язок.

Здійснюючи комунікативний підхід до навчання української мови це полегшує оволодіння молодшими школярами не лише мовних структур, а сприяє розвитку комунікативної компетентності, яка є значущою у сучасному світі.

Виклад основного матеріалу.

Основою до навчання зв'язного мовлення на уроках української мови є система вправ на яких базується формування комунікативної компетентності. Формування комунікативної компетентності учнів початкової школи є важливим завданням, тому змістова лінія «Взаємодіємо усно» є ключовою для досягнення цієї мети. Уроки розвитку зв'язного мовлення відіграють особливу роль у процесі роботи над формуванням мовленнєвого досвіду молодших школярів, допомагаючи їм вдосконалити різні види мовленнєвої діяльності. Це сприяє кращому розвитку комунікаційних навичок і забезпечує їх готовність до ефективного спілкування в майбутньому.

Добираючи різного роду завдання та вправи вчитель повинен спрямовувати свою увагу на стимулювання мовлення учнів на основі діалогів за змістом опрацьованих текстів. На прикладі роботи над текстом «Уїкенд» [5, с. 21] можна розглянути, як учні здійснюють комунікацію за змістом прочитаного.

Вправами щодо розвитку в учнів зв'язного мовлення можуть слугувати словниково-логічні вправи. Відповідно до тексту можна запропонувати учням дані вправи:

1. Називання предметів конкретного роду. (*Вибери з тексту назви дерев: дуби, ялиці*).

2. Узагальнення на основі протиставлення чи виключення. (*Автобус – транспорт, а ліфт – споруда*)

3. Вилучення зайвого слова з певної родової групи (*Визнач, яке слово зайве в цій групі: мама, тато, син, будильник*).

Систематично працюючи над текстами в учнів здійснюється формування мовленнєвих вмінь, таким чином учні можуть самостійно аналізувати явища такі як лексичні та граматичні. Доцільно пропонувати учням будувати зв'язні висловлювання за певними ілюстраціями, зображеннями, анімаціями. Уміння молодших школярів складати зв'язну розповідь за картинкою, або декількома картинками слугує розвитку вміння для встановлення причинно-наслідкових зв'язків, як в повсякденному житті так і в літературних текстах.

Таким чином, доречно запропонувати учням скласти розповідь за зображенням уточнюючи місце в якому відбуваються події, визначаючи час подій та знаходячи спільних героїв на зображенні.

Можна зазначити, що практичне застосування мультимедійних засобів на уроках української мови забезпечує вдосконалення методів навчання та в більшій мірі заміну традиційних методів навчання.

Інноваційне навчання – це зорієнтована на динамічні зміни в навколишньому світі навчальна та освітня діяльність, яка ґрунтується на розвитку різноманітних форм мислення, творчих здібностей, високих соціально-адаптаційних можливостей особистості [7].

Як відомо, впродовж багатьох років вчителі початкової ланки практикують інноваційні методи навчання для покращення результатів навчання учнів та залучення кожного учасника освітнього процесу до активної участі на уроках рідної мови. Слід зважати на вікові та психологічні особливості молодших школярів. Тому при роботі над розвитком зв'язного мовлення доречно застосовувати інноваційні методи, які в свою чергу несуть в собі комплексний розвиток школярів. Адже досягнення даних методів є підвищення рівня мотивації до навчання, а також позитивним є аспект, що учні

самостійно не задумуються над тим, до чого сприяє завдання, а із зацікавленістю виконують його і в процесі цього досягають позитивних результатів.

Метод «Кубик Блума». Для організації мовленнєво-творчої діяльності учнів початкової школи на уроках української мови вчителі мають володіти достатньою мірою особливими формами навчання і реалізовувати їх на практиці в різних обставинах. Серед таких особливих форм виділяють форму критичного навчання, яке передбачає розвиток в учнів самостійного мислення і вміння вести діалог [6, с.171].

На прикладі опрацьованого тексту можна запропонувати учням попрацювати з «Кубиком Блума». В результаті роботи учні здійснюють комунікацію та вступають в діалог за прочитаним текстом. Даний метод спрямований як і на розвиток критичного мислення, так і на розвиток зв'язного діалогічного мовлення на уроках української мови. Вчитель повинен спонукати учнів до відповідей на запитання повними реченнями. Запитання повинні бути чіткими та лаконічними, а також обов'язково спонукати учнів до відповіді на поставлене запитання. Даний метод вчитель може використовувати на початковому етапі ознайомивши учнів та пропонуючи свої запитання. Згодом, коли учні добре ознайомились із методом можливе формулювання запитань самими учнями та здійснення спілкування учень-учень. В такому випадку вчителю доречно вислухати усі можливі варіанти запитань та проаналізувати їх зміст.

Висновки досліджень та перспективи подальших розвідок. Отже, розвиток зв'язного мовлення вчителями на уроках української мови потребує ініціативності, яка

б сприяла вдалому підбору методів та підвищувала результативність освітнього процесу. Оскільки різноманітні інноваційні методи вимагають певної підготовки з боку вчителя та застосування на етапах уроку, безпосередньо і на уроках розвитку зв'язного мовлення молодших школярів.

Вдало підібрані вчителем методи спрямовуються на те, щоб навчити дітей змістовно, граматично правильно висловлювати власні думки відповідно до обговорюваних тем, або ситуацій в повсякденному житті. Добір вправ впливає на розвиток комунікативної компетентності молодших школярів, яка на сучасному етапі розвитку освіти є надзвичайно актуальною та важливою. Доцільність розвитку мовлення має вагомі переваги, оскільки несе в собі важливість для подальшого розвитку молодших школярів в старших класах та впродовж життя. Тому своєчасний розвиток зв'язного мовлення є важливою передумовою для повноцінного мовленнєвого розвитку учнів.

На основі проведених спостережень можна стверджувати, що систематична робота над розвитком мовлення учнів несе в собі важливість та доцільність, оскільки в повній мірі впливає на всебічний розвиток особистості кожного школяра, його думок та тверджень під час освітнього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт початкової освіти: прийнятий 21.02.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>
2. Державні стандарти: Типові освітні програми для 1-2 класів НУШ. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2019/11/1-2-dodatki.pdf>
3. Притулик Н. Формування умінь українського комунікативного мовлення першокласників в умовах російсько-української двомовності. Початкова школа. 2004. № 6.
4. Державний стандарт початкової загальної освіти. — К.: «Освіта», 2011.
5. Українська мова та читання: підруч. для 2 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х ч.); Ч.1/ І. О. Большакова, М.С. Пристінська. Харків: Вид-во «Ранок», 2019, 112 с.
6. Васьуленко М.С. Методика навчання інтегрованого курсу «Українська мова» у 1-2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу: навчально-методичний посібник/ М.С.Васьуленко.-К.: «Видавничий дім «Освіта», 2019. –192 с.
7. Химинець В. В. Інновації в початковій школі. Тернопіль: Мандрівець, 2012. 312 с.
8. Навчальні програми середньої загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1-4 класи. - К.: «Освіта», 2013. – 392 с.

Шестакова Світлана Олександрівна,

к.філол.н, доцент

Сумський національний аграрний університет,

м. Суми

ОСОБЛИВОСТІ АКАДЕМІЧНОГО ЕСЕ ЯК ЖАНРУ АКАДЕМІЧНОГО ПИСЬМА

Інтеграція України до європейського співтовариства передбачає запровадження європейських освітніх стандартів в український освітній простір. З огляду на це відбуваються зміни в переліку дисциплін, які мають опанувати українські студенти: зникають дисципліни, які не відповідають вимогам часу, з'являються нові, які мають забезпечити набуття певних загальних компетентностей, зокрема йдеться про здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу, здатність вчитися і оволодівати новими знаннями, а також здійснювати дослідження на належному рівні й відповідним чином їх оформлювати тощо.

Слід зазначити, що у країнах Європи чи Америки здатність послідовно й логічно викласти свої думки мають демонструвати не тільки студенти, а й абітурієнти, які обов'язково повинні писати есе, вступаючи до університету чи коледжу. Студенти університетів неодмінно відвідують заняття, серед яких Academic Reading and Writing или Introduction to Effective Reading, Introduction to University Writing. За аналогією до названих дисциплін в Україні також запроваджено дисципліни «Українська мова та основи академічного письма», «Основи академічного письма», які вивчають як жанрові, так і лексичні, граматичні, стилістичні особливості академічного мовлення, та «Основи наукових досліджень».

Дослідженню есе як жанру академічного письма, визначенню його особливостей, проблем, пов'язаних із диференціацією основних понять приділяли увагу такі дослідники, як М. Балаклицький, В. Кочубей, О. Маськова, Н. Павлюк, І. Шебеліст та інші.

Метою нашої роботи є визначення особливостей академічного есе на змістовому та структурному рівнях.

Одним із наукових жанрів академічного письма, який сприяє формуванню навичок створення письмових фахових текстів, необхідних для досягнення професійних цілей, є академічне есе. Не заглиблюючись в історію становлення змісту поняття «есе», зауважимо, що дискусії щодо його визначення тривають і досі.

Так, згідно із Академічним тлумачним словником української мови, есе – це короткі наукові, критичні та інші нариси, які відзначаються вишуканістю форми. [1].

За даними сайту Indeed, есе — це короткий твір, зазвичай від 1500 до 2000 слів, який представляє ідею або аргумент. Як правило, есе має на меті переконати читача в ідеї за допомогою дослідження та аналізу [2].

Безперечно, існують суттєві відмінності у визначенні понять «есе» та «академічне есе» В. Кочубей розглядає власне академічне есе як засіб навчання, спілкування, творчості та передачі інформації, “як продукт аналітико-дослідницької роботи, як багатовимірний текст, що інтегрує операційний, культурний та критичний компоненти. Змістове наповнення академічного тексту безпосередньо залежить від глибини аналізу матеріалу, його критичного осмислення та становить підґрунтя для генерування власних ідей” [3].

Під академічним есе, яке також відоме як наукове есе або науковий твір, пропонуємо розуміти науковий текст, жанр академічного письма, в якому автор аналізує, обговорює та аргументує певну тему на основі дослідження, даних та наукових джерел. Академічні есе часто використовуються для висвітлення нових ідей, концепцій, теорій і досліджень у певній галузі в університетських, наукових журналах і наукових публікаціях.

Досвід викладання у сфері академічного письма дозволив автору зробити наступні висновки, згідно з якими написання есе заохочує студентів систематично створювати зв'язні тексти, що стосуються дисципліни, яка вивчається; привчає до повільного вдумливого заглиблення у предмет дослідження та правильної організації думок під час письмового викладу матеріалу; сприяє закріпленню матеріалу, оволодінню мовою галузі та розвиває навички академічної грамотності; формує міжпредметні та міждисциплінарні зв'язки, дослідницькі та комунікативні навички, тим самим розвиваючи особистий стиль, вміння поєднувати суб'єктивне знання із джерелами об'єктивного знання; дозволяє спостерігати над поступовим інтелектуальним зростанням студента.

Для академічних есе характерні:

- 1) об'єктивність: автори повинні об'єктивно викладати ідеї та аргументи, уникаючи особистих думок чи емоцій;
- 2) формальність: академічні роботи мають формальний стиль написання, який використовує наукову лексику, технічні терміни та професійні концепції;
- 3) структурованість: зазвичай академічне есе має чітку структуру;
- 4) доведення тверджень: автор повинен підкріпити свої твердження доказами, дослідженнями або науковими джерелами [4].

Як було зазначено вище, есе, як і будь-який науковий текст, характеризується чіткою структурою, зокрема це:

- 1) назва, або заголовок: містить основні наукові питання, яким присвячена робота. Заголовок повинен бути лаконічним. Має влучно відображати основну ідею роботи.
- 2) Вступ – основна теза есе, яка відображає ставлення автора до зазначеної проблеми. У вступній частині міститься актуальність теми, стисла інформація з історії питання, короткий опис того, про що йтиметься в основній частині. Під час написання вступу слід розуміти, якій аудиторії адресується есе, щоб привернути і втримати увагу аудиторії.
- 3) Основна частина роботи – розкриття тези із використанням аргументів, які мають чітко відповідати зазначеній в есе проблемі. Основна частина зазвичай складається з декількох абзаців, хоча іноді він може бути і один. Ця частина є найбільшою за обсягом частиною есе, у якій роз'яснюються та обґрунтовуються ідеї,

висловлені в тезі. Ця частина повинна містити обґрунтування думок, їх узагальнення та викладення на основі власних роздумів, які виникли у процесі підготовки роботи. Під час формулювання власного погляду важливе значення має уміння критично і неупереджено оцінювати думки і аргументи інших людей, здатність визначати зв'язки між основними моментами різних проблем і питань. Аргументи мають бути сильними, переконливими, обґрунтованими, незалежними та несуперечливими.

4) Висновки – узагальнення і підсумовування основних аргументів. Висновки мають чітко доводити сформульовану тезу.

Таким чином, створюючи есе, студент тренується логічно висловлювати свої думки. Чітка організація, розкриття теми, поділ на параграфи, робить свій внесок у подальшу підготовку майбутнього фахівця. Уміння чітко, логічно, послідовно, аргументовано висловлювати свої думки забезпечить успіхи в подальшому навчанні, а в майбутньому – у професійній кар'єрі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. ЕСЕ. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/ese> (дата звернення: 10.08.2023)

2. What Is Academic Writing? Definition and 7 Types to Consider. URL: <https://www.indeed.com/career-advice/career-development/academic-writing> (дата звернення: 10.08.2023)

3. Кочубей В. Труднощі написання академічного есе та шляхи їх подолання. Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Германська філологія. 2021. Вип. 831-832. С. 147-156. URL: <https://journals.chnu.edu.ua/index.php/gp/article/view/199/138> (дата звернення: 10.08.2023).

4. Павлюк Н. Ознайомлення здобувачів філологічного факультету з жанровими особливостями академічного письма. Актуальні питання гуманітарних наук. 2021. Вип. 35. Т. 4. С. 122-127. URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/35_2021/part_4/19.pdf.

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

Андрій Петранюк,

*аспірант кафедри філософії, соціології та релігієзнавства
Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника*

E-mail: andrii.petraniuk.22@pnu.edu.ua

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ЧИ НОВА ІЄРАРХІЯ: МЕЖІ СОЦІАЛЬНОЇ РІВНОСТІ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СВІТІ

Характеризуючи цивілізаційні зрушення свого сьогодення у роботі «Третя хвиля», Е. Тоффлер натхненно стверджував, що «старі способи мислення, старі формули, догми й ідеології незалежно від того, як високо їх цінували та якими корисними вони були в минулому, більше не відповідають обставинам. Світ, який швидко утворюється від зіткнення нових цінностей і технологій, нових геополітичних відносин, нових стилів життя й засобів сполучення, вимагає абсолютно нових ідей і аналогій, класифікацій і концепцій» [8, с. 14]. І такий висновок, заради правди варто визнати, не був позбавлений раціонального зерна, як мінімум щодо змін, які у 1980 році вже чітко намітилися в США. Стрімке зростання ролі інформації та знань у житті суспільства, збільшення частки людей зайнятих виробленням інформаційних продуктів та послуг, супроводжувалося поступовим проникненням комп'ютерів у побутове життя, так само як і багато інших тогочасних інновацій, знаменували появу якісно нового етапу суспільного розвитку – «інформаційної ери». Породжені нею інновації швидко розповзлися по світу одразу після виникнення Інтернету, що, як стверджує М. Кастельс, у підсумку своєму заклало підвалини для формування нового суспільного укладу – «мережевого суспільства» [6, с. 2].

В сучасному інтелектуальному дискурсі та суспільній свідомості, формування мережевого суспільства асоціюється зі специфічним переходом від тоталітарної політичної системи до демократичної правової держави [5, с. 158]. Це зумовлено тим, що, на відміну від минулих форм суспільної та політичної організації, мережеве суспільство немає чітко виражених центрів і меж, тим самим, постаючи системою особливих відкритих структур, осередків і вузлів, здатних на основі комунікацій до необмеженого розширення у процесі перманентного включення та виключення. Кожен елемент (вузол) є рівноправною складовою внутрішнього зв'язку мережі, тим самим забезпечуючи її внутрішню цілісність і несуперечливість. Інакше кажучи, утвердження мережевого принципу в житті та виробничій діяльності суспільства, породило цілу низку динамічних та відкритих структур з горизонтальною взаємодією, що сприяло руйнування колишніх ієрархій та розвитку егалітарного суспільства.

Безумовно, побіжний аналіз результатів екстраполяції мережевого принципу на всі сфери життєдіяльності суспільства дає підстави очікувати руйнування підвалин станового суспільства та тієї суспільної ієрархії, що визначила всю європейську історію. Адже, зростання частки розумової праці в загальній системі виробництва призводить до

зміни виробничих відносин, у результаті чого пролетаріат, який був рушійною силою індустріального суспільства, стрімко поступається місцем «когнітаріату», тобто людям зайнятим інтелектуальною працею [4]. Сфера послуг, вимагає від них відмінних від фабричного виробництва вмінь та навичок. У новому світі творча діяльність стає основою добробуту, що призводить до зменшення політичного тиску та утвердження соціальної та політичної рівності [1].

Цілком логічні та підтвердженні численними емпіричними дослідженнями висновки, розбираються на лузі за інших методологічних позицій. В цьому контексті, цікавим і перспективним видається підхід, запропонований оксфордським професором Д. Прістлендом. У праці «Купець, воїн, мудрець: нова історія влади» він розглянув соціальний поступ Європи як історію конкуренції між трьома її самостійними групами – торговцями, солдатами та мудрецькими. Їхня взаємодія істотно різнилася в різні історичні періоди, витворюючи обличчя та владні структури сучасної Європи [2]. Так, наприклад, поєднання мудреців-бюрократів Франції з її вправними солдатами витворило самобутню Французьку імперію, тоді як об'єднання торговців із войовничими морями породило світовий вікторіанський тріумф.

Очевидно, що зміна соціальної структури суспільства у підсумку інформатизації та розвитку мережових технологій мала б призвести до руйнування кастового поділу. Між тим, на думку відомого зарубіжного дослідника Дж. Ремо, насправді цього не сталося [7, с. 205]. Торговці, солдати й мудреці існують і сьогодні. Їх можна побачити у державних інвестиційних фондах, технологічно оснащених оперативних центрах, релігійних громадах та школах і науково-дослідних лабораторіях. До того ж, дослідник вважає, що сьогодні «ми є також свідками появи по цілому світу того, що можна вважати ще однією новою кастою (крім торговців, солдатів і мудреців). Вона контролює мережі, від яких усі ми залежимо» [7, с. 205]. Ці люди зазвичай роблять невидимі й незрозумілі для більшості речі, тим самим стаючи творцями світів, єдиними законодавцями яких є вони самі.

Представниками нової суспільної касты, на думку Дж. Ремо, стають люди, здатні контролювати мережі, тим самим рухаючи уперед значну частину нашого світу. До складу цієї групи належить лиш невеликий сегмент населення, який завдяки розвитку інформаційних та комунікаційних технологій отримав великий вплив – він контролює машини, мережі та бази даних. Від роботи його комп'ютерів залежать фінансові потоки та узгодження цін на енергетичні ресурси [7, с. 205]. Представники цієї нової суспільної верстви чи в термінології Д. Прістленда – касты, володіють значно більшими знаннями і владою, ніж решта людей. Проте справжня їхня сила проявляється не у своєрідності знань, чи специфіці освіти, а в тому, що вони керують світами, ними ж і створеними. Такої влади, до нашого часу не мала жодна еліта у світі.

Безумовно, що поява прошарку людей, від якого буде залежити не тільки добробут, а й весь світ сучасної людини, призведе до переділу владних повноважень. В інформаційному світі сьогодні, найбільшу владу отримають спільноти та країни з найкращими програмістами – вони будуть керувати мережевими потоками, визначати життя й добробут усіх інших людей та формувати горизонти подальшого розвитку суспільства. В їхніх руках зосередяться неймовірні владні повноваження, спроможні породити небачений до цього Паноптикум інформаційного світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Haidt Jonathan. How Capitalism Changes Conscience. Accessed February 22.2023.<https://www.humansandnature.org/culture-how-capitalism-changes-conscience>
2. Priestland, D. Merchant, Soldier, Sage: A New History of Power. London: Allen Lane; First Edition, 2012. 400 p.
3. Storozhuk S., Hoyan I., Fedyk O., Kryvda N. World view and ideological priorities of modern society: ukrainian and euro-atlantic context. Ideology and Education in Post-Soviet Countries. 2019. № 2 (13), Pp. 255-272.
4. Toffler A. Powershift: Knowledge, Wealth, and Violence at the Edge of the 21st Century. N.Y.:Bantam Books, 1990. 640 p.
5. Даніл'ян В.О. Інформаційне суспільство та перспективи його розвитку в Україні (соціально-філософський аналіз). Монографія. Харків: Право, 2008. 184 с.
6. Кастельс, М. Інтернет-галактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства. Пер. з англ. Київ, ТОВ «Ваклер», 2007. 304 с.
7. Ремо Дж.К. Сьоме чуття. Влада, багатство і виживання в епоху мереж. Київ: Yakaboo Publishing, 2018. 384 с.
8. Тоффлер, Е. Третя Хвиля / 3 англ. пер. А. Євса. Київ: Вид. дім «Всесвіт», 2000. 480 с.